

UNIWERSYTET PEDAGOGICZNY

im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
INSTYTUT HISTORII I ARCHIWISTYKI
KIERUNEK: HISTORIA
SPECJALNOŚĆ: NAUCZYCIELSKA

MATEUSZ SZYMAŃSKI

SPRAWA GÓRNEGO ŚLĄSKA W LATACH 1918 – 1922

Praca licencjacka
napisana pod kierunkiem
dr hab. Anny Zapalec, prof. UP

KRAKÓW 2016

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI	1
WSTĘP	2
ROZDZIAŁ I	3
GÓRNY ŚLĄSK W NOWYM PORZĄDKU EUROPY PO WIELKIEJ WOJNIE	3
1.1. ŚLĄSK PRZED I WOJNĄ ŚWIATOWĄ – PODZIAŁ TERYTORIALNY I ADMINISTRACYJNY	3
1.2. MIESZKAŃCY GÓRNEGO ŚLĄSKA PRZED I WOJNĄ ŚWIATOWĄ – PODZIAŁ ETNICZNY LUDNOŚCI	8
1.3 KONTROWERSJE WOKÓŁ GÓRNEGO ŚLĄSKA (POLSKA – NIEMCY – CZECHOSŁOWACJA) USTALENIA KONFERENCJI POKOJOWEJ W PARYŻU	11
ROZDZIAŁ II	16
IDEA UTWORZENIA NIEPODLEGLEJ REPUBLIKI GÓRNEGO ŚLĄSKA	16
2.1. ZWIĄZEK GÓRNOŚLĄZAKÓW-BUND DER OBERSCHLESIER	16
2.2. ŚLĄSKA PARTIA LUDOWA	26
ROZDZIAŁ III	31
POWSTANIA I PLEBISCYT NA GÓRNYM ŚLĄSKU	32
3.1. PIERWSZE I DRUGIE POWSTANIE	32
3.2. PLEBISCYT	36
3.3. TRZECIE POWSTANIE	39
3.4. WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE	43
ZAKOŃCZENIE	44
BIBLIOGRAFIA	45
SPIS ILUSTRACJI	49
CZĘŚĆ DYDAKTYCZNA PRACY LICENCJACKIEJ	51
WSTĘP	51
PLAN WYCIECZKI	58
ZAŁĄCZNIKI	61

WSTĘP

Górny Śląsk, który był jednym z najstarszych historycznie regionów w Polsce, posiadał na przestrzeni dziejów bardzo skomplikowaną historię, charakterystyczną dla regionu pogranicza kulturowego. Państwa, do których w różnych okresach historycznych przynależał miały swoje interpretacje wydarzeń tego regionu, jednak historia Śląska jest zbyt bogata i obszerna, aby można było o niej mówić tylko z polskiego, niemieckiego, czeskiego czy nawet śląskiego punktu widzenia.

W niniejszej pracy poruszyłem temat różnych planów i pomysłów na zagospodarowanie tej krainy po okresie I wojny światowej, starając się przy tym uwzględnić i skonfrontować ze sobą racje państw ościennych.

W pierwszym rozdziale skupiłem się jedynie na krótkim opisie kształtowania się podziału terytorialnego i administracyjnego Śląska na przestrzeni wieków oraz ogólnym scharakteryzowaniu ludności Górnego Śląska biorąc pod uwagę ówczesne spisy ludności oraz na wyjaśnieniu pretensji terytorialnych względem Śląska na konferencji pokojowej w Paryżu.

Rozdział drugi zawiera informacje na temat dwóch największych organizacji na Górnym Śląsku, które za cel stawiały sobie samodzielność Górnego Śląska jako organizmu państwowego. Opisałem w nim motywy założenia takich organizacji, ich początki, organy prasowe, próby pobudzenia w ludności śląskiej tożsamości regionalnej, oraz ich działania polityczne mające przekonać komisje alianckie do rozstrzygnięcia sporów kierując się zawsze dobrem ludności autochtonicznej.

Ostatni, trzeci rozdział zawiera informacje o wydarzeniach, które znalazły już swoje miejsce w historycznych publikacjach, ale jednocześnie odnoszę wrażenie, że sporo jeszcze pozostało do napisania i wyjaśnienia, na przykład o powstaniach śląskich czy plebiscycie. Chciałem uniknąć tutaj opowiadania się po którejkolwiek ze stron czy też pisanie słów pochwał dla działań zbrojnych i terroru, który można dostrzec zarówno po stronie niemieckiej jak i polskiej w tamtym czasie. W ostatnim podrozdziale znaleźć można także krótki opis jednej z niewielu dobrych rzeczy, która według mojej oceny spotkała Śląsk po okresie powstań, tj. nadania autonomii województwu śląskiemu.

W pracy tej, termin Górny Śląsk rozumiem jako obszar obejmujący: Byczynę i Kluczbork na północy, Katowice, Pszczynę i Bielsko (bez Białej) na wschodzie, Jablunkov, Frydek, Opawa i Jesenik na południu oraz Grodków, Niemodlin i Nysę na zachodzie.

ROZDZIAŁ I

GÓRNY ŚLĄSK W NOWYM PORZĄDKU EUROPY PO WIELKIEJ WOJNIE

1.1. ŚLĄSK PRZED I WOJNĄ ŚWIATOWĄ – PODZIAŁ TERYTORIALNY I ADMINISTRACYJNY

Śląsk, w wyniku wielu wojen, a co za tym idzie wielokrotnego przesuwania granic, często zmieniał przynależność państwową. Aby zrozumieć zawikłaność spuścizny historycznej Ślązaków w kontekście omawianego tematu oraz procesu ukształtowania się granic Śląska, nie możemy wziąć pod uwagę jedynie początku XX wieku. Musimy się cofnąć o prawie 1000 lat. Spoglądając na historię Śląska widzimy, że stanowił część Rzeszy Wielkomorawskiej¹, następnie po jej rozpadzie wszedł w skład Korony Czeskiej, która straciła go w 990 r. na rzecz Mieszka I i jego państwa Polan. W wyniku wojen polsko-czeskich Śląsk administracyjnie należał do Państwa Piastów, które to w wyniku testamentu księcia Bolesława Krzywoustego zostało podzielone na dzielnice. W 1178 roku na mocy bulli papieskiej, zniesiona została zasada senioratu, dając tym samym dzielnicom, w tym śląskiej, pewną niezależność i zwiększając władzę każdego księcia.

Po upadku monarchii Henryków Śląskich nastąpiło rozbitcie na małe księstwa śląskie, które zaczęły z powrotem wchodzić w skład Korony Czeskiej. W 1392 r. upadło ostatnie z nich - Księstwo Jaworsko-Świdnickie, a Śląsk jako całość ponownie wszedł w skład Korony Czeskiej, która to z kolei od 1526 r. wchodziła w skład monarchii Habsburgów. Na skutek wojen śląskich w latach 1740-1763 pomiędzy Królestwem Prus a Cesarstwem Austriackim w 1763 r. w Hubertsburgu podpisano układ pokojowy, na mocy którego potwierdzono podział ziem śląskich ustalony we Wrocławiu w 1742 r. Układ ten stanowił, że cały Dolny Śląsk, z wyłączeniem małej, południowej części nysko-grodzkiego Księstwa Biskupiego przechodził do Królestwa Pruskiego. O ile Dolny Śląsk został prawie cały niepodzielony o tyle na Górnym Śląsku, granica dwóch mocarstw przebiegała przez całą jego szerokość geograficzną. W skład Prus weszły: Księstwo Opolsko-Raciborskie, Państwo Stanowe Bytomskie, Państwo Stanowe Pszczyńskie, Państwo Stanowe Mysłowickie, północna część

¹ R. Heck, M. Orzechowski, *Historia Czechosłowacji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 29.

Księstwa Karnowskiego oraz Księstwa Opawskiego. W granicach Austrii pozostało jedynie Księstwo Cieszyńskie oraz południowa, większa część, Księstwa Opawskiego i Karniowskiego.

Od tej pory Górny Śląsk, rozwijał się jako dwie odrębne jednostki. Sposób rządzenia wpływał na gospodarkę, ale także na mentalność i tożsamość Ślązaków. Różnice te widoczne są nawet dzisiaj, dowodem tego może być brak więzi porozumienia pomiędzy mieszkańcami dawnych części byłych mocarstw, a obecnie wchodzących w skład jednego województwa śląskiego. W XVIII w. wiedeński badacz Faustin Ens, podział Śląska w wyniku wojen śląskich w latach 1740-1763 oceniał następująco:

„I tak rozerwano Śląsk na siłę, po tym jak przez tysiąc lat tworzył jedno ciało. Po podziale zagubiła się też wkrótce jedność charakteru narodowego”². Jeśli chodzi o Państwo Habsburgów, to wewnętrzny podział ziem śląskich zmienił się jedynie nieznacznie. Teoretycznie, przyłączono prastare śląskie księstwa zatorskie oraz oświęcimskie i znalazły się one w granicach Związku Niemieckiego. Praktycznie rzecz biorąc wciąż leżały one w administracyjnych granicach Galicji³. Pozostałe w Austrii terytorium połączono w 1782 roku z Morawami i śląską część nazwano Śląskiem Czeskim, aby potem zmienić je na Księstwo Dolnego i Górnego Śląska (Herzogtum Nieder und Oberschlesien), ze stolicą w Opawie, którego symbolem pozostał Orzeł Piastów śląskich. W 1849 roku cesarz usamodzielniał Księstwo Śląskie od Moraw i ustanowił Sejm Krajowy Śląska Austriackiego, w skład którego wchodziło 30 posłów oraz biskup wrocławski. Autonomia upadła już 2 lata później wskutek powrotu absolutyzmu monarchii, by powrócić znowu w 1861 r. po porażkach i utracie Lombardii oraz Modeny. Jeszcze bardziej zawiłe przedstawiała się sytuacja na ziemiach zajętych przez Państwo Hohenzollernów. Pierwotne plany zakładały zajęcie terenów tylko Dolnego Śląska, jednak w wyniku zmiany w wojnach śląskich stron sojuszu przez Saksonię, Prusakom przypadła także znaczna część Górnego Śląska. O nieplanowanym zajęciu tych terenów świadczyć może fakt, iż początkowo na terytorium utworzonej Prowincji Śląskiej wydzielono jedynie dwa departamenty kameralne: „Dolny” ze stolicą w Głogowie, oraz „Średni” ze stolicą we Wrocławiu. Dopiero wiele lat później, bo w 1816 roku w wyniku reformy administracyjnej wydzielono rejencję opolską. Ciekawostką jest fakt, że górnośląskie miasta, jak np. Konigshutte (dziś centrum Chorzowa), zakładane w okresie braku rejencji opolskiej, w swoich herbach posiadały orła Piastów śląskich, tj. czarnego na złotym tle,

² D. Gawrecki, *Śląskość w państwie Habsburgów 1742-1918*, tom 52, Opole 1993, s. 54 za F. Ens, *Das Oppalant oder Troppauer Kreis (...)*, Wien 1835, s. 155.

³ R. Pysiewicz-Jędrusik, A. Pustelnik, B. Konopska, *Granice Śląska*, Wrocław 1998, s. 30.

podczas gdy symbolem Piastów na Górnym Śląsku był złoty orzeł na tle błękitnym. Jak zostało wspomniane, w pruskiej części dokonano kilku przesunięć granic. Dotyczyło to zarówno powiatów jak i departamentów czy też późniejszych rejencji. Przyczyn zmian rejencji należy szukać w wydarzeniach historycznych, które bezpośrednio z historią Śląska nie mają wiele wspólnego. I tak np. w wyniku II rozbioru Polski, do departamentu głogowskiego wcielono ziemię wschowską, która to historycznie związana była z Polską a teraz ze Śląskiem znalazła się w jednym organizmie państwowym, tj. Królestwie Pruskim. W wyniku III rozbioru Polski dokonanego w 1795 roku do historycznej ziemi górnośląskiej przyłączono dwa zachodnie powiaty małopolskie: ziemię pilicką oraz siewierską, które odtąd nazywane były Nowym Śląskiem, (Neue Schlesien)⁴. Dodać jednak należy, że „Nowy Śląsk” powrócił do polskiej administracji już w 1807 roku w wyniku utworzenia Księstwa Warszawskiego, i nazwa Neue Schlesien powróciła dopiero podczas okupacji hitlerowskiej. Natomiast ziemia wschowska z racji braku bezpośredniej styczności z późniejszą tzw. Kongresówką, została ponownie wcielona do Prowincji Śląskiej. W 1809 roku, w okresie napoleońskiej Europy, przeniesiono stolicę departamentu dolnego z Głogowa do Legnicy ze względu na centralną pozycję Legnicy na tle całej jednostki administracyjnej⁵.

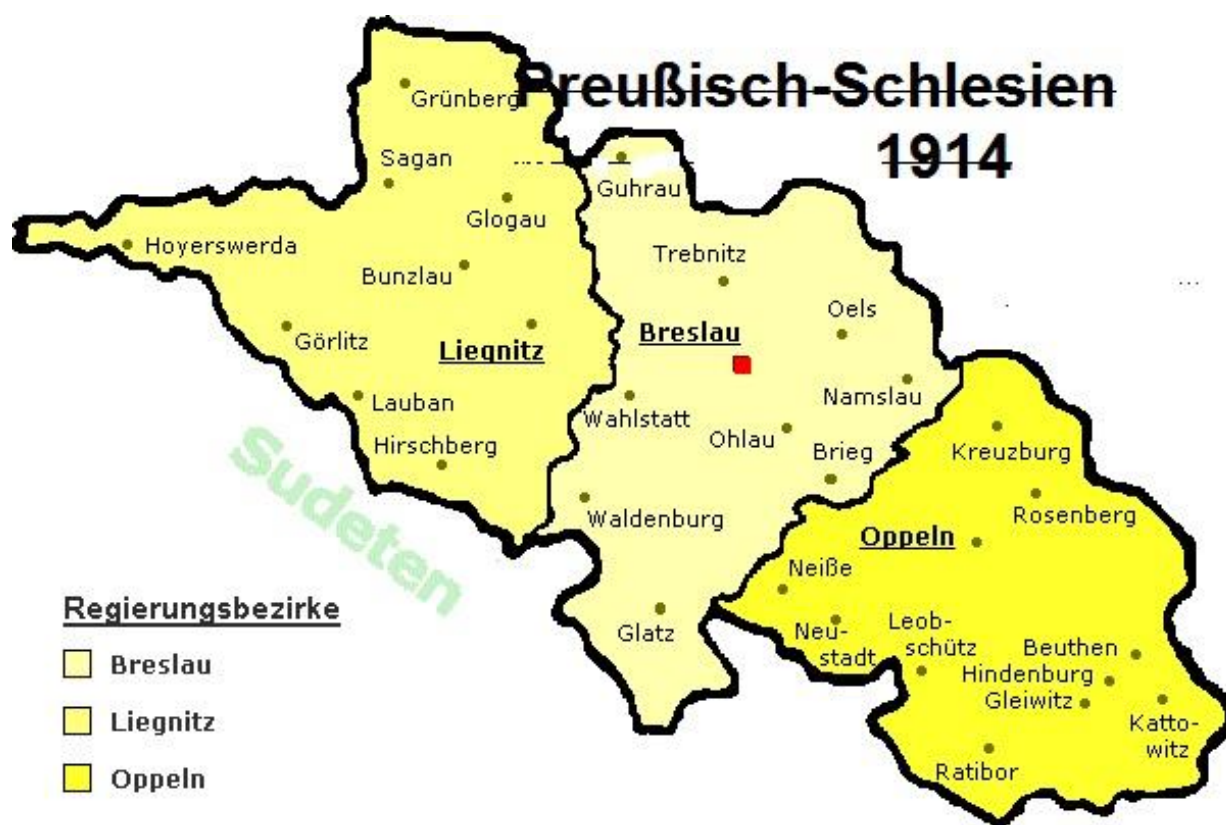
Po postanowieniach Kongresu Wiedeńskiego w 1815 roku, które stanowiły, że górne rejony Saksonii, a więc historyczne Łużyce, zaanektowane zostaną przez Prusy, administracja pruska wydzieliła z pozyskanych terenów trzy powiaty, które wcielono do Prowincji Śląskiej: Zgorzelec (niem. Gorlitz), Lubań (niem. Lauban), oraz Różbork (niem. Rothenburg). W celu wyrównania północnej granicy prowincji, odłączono od niej enklawę świebodzińską i przyłączono do Nowej Marchii⁶. Zaledwie dziesięć lat później ponownie przesunięto granicę prowincji śląskiej na zachód, zajmując pięćdziesięciokilometrowy pas łużyckiej prowincji Hoyerswerda. Słusznie zauważono, że „w tym przypadku rozszerzenie terytorium Śląska było sztuczne, gdyż zostały do niego włączone obszary czysto łużyckie, które ze Śląskiem nie miały historycznie nic wspólnego. Było to czysto administracyjne rozszerzenie zakresu terytorialnego pojęcia Śląsk”⁷. Jako ciekawostkę odnotujmy, iż największe dziś muzeum śląskie znajduje się obecnie , o ironio, w łużyckim Zgorzelcu po niemieckiej stronie granicy.

⁴ R. Pysiewicz-Jędrusik, A. Pustelnik, B. Konopska, *Granice Śląska*, Wrocław 1998, s. 28.

⁵ Ibidem, s. 28.

⁶ Ibidem, s.28.

⁷ Ibidem, s. 30.

Rysunek 1 Pruska Prowincja Śląska 1914.

Źródło: www.dbc.wroc.pl/Content/31566/European_Transfer_of_Culture.pdf, stan na 10.08.2016

Rok później, w 1816 roku, w wyniku reformy, Departamenty Kameralne zamieniono na Rejencje⁸, z niem. *Regierungsbezirk*. W ten sposób powstały: Rejencja Legnicka, Rejencja Dzierżoniowska, Rejencja Wrocławska oraz w końcu Rejencja Górnośląska wkrótce przemianowana na Opolską. Na wskutek reformy, Rejencja Dzierżoniowska została zlikwidowana i podzielona pomiędzy Legnicką oraz Wrocławską. Wraz z rozwijającym się przemysłem ciężkim na Górnym Śląsku i pojawianiem się nowych miast, większe powiaty dzieliły się na mniejsze dając podwaliny pod dzisiejszą aglomerację śląską. Ostatnią istotną zmianą granic poszczególnych rejencji jest wcielenie przez rejencję opolską powiatów nyskiego oraz kluczborskiego czy też byczyńskiego. Model administracyjny Prowincji Śląskiej wyglądał więc następująco: władzę nad prowincją sprawował namiestnik tytułujący się „Nadprezydentem”; prowincja dzieliła się na rejencje, w których rządzący prezydenci; rejencje dzieliły się na powiaty, w których władza leżała w rękach starostów, a powiaty dzieliły się na gminy wiejskie oraz miejskie, w których najwyższym możliwym do piastowania urzędem było stanowisko wójta. Śląsk w takim ukształtowaniu przetrwał ponad 1000 lat, aż do końca I wojny światowej.

Wraz z pojawianiem się nowych oraz odradzających się państw na mapie Europy,

⁸ R. Pysiewicz-Jędrusik, A. Pustelnik, B. Konopska, *Granice Śląska*, Wrocław 1998, s. 30.

zrodziło się wiele nowych pomysłów na podział terytorialny Śląska oraz towarzyszących im kontrowersji, ponieważ każde z państw ościennych miało swoje argumenty, dla których Śląsk miały się znaleźć w ich granicach administracyjnych.

1.2. MIESZKAŃCY GÓRNEGO ŚLĄSKA PRZED I WOJNĄ ŚWIATOWĄ – PODZIAŁ ETNICZNY LUDNOŚCI

Tam, gdzie zmieniały się granice tam zmieniali się też mieszkańcy tych terenów. W przypadku Śląska możemy mówić nie tylko o mieszaniu się narodowości znanemu np. z pogranicza Polski i Ukrainy, ale o wspólnym egzystowaniu dwóch różnych grup etnicznych jakimi są ludy germańskie i słowiańskie. Oto przecież egzystowali obok siebie Czesi, Polacy, Niemcy, Austriacy, Morawianie, Słowacy, Serbołużyczanie czy w końcu Ślązacy. Ówczesne metody klasyfikowania ludności odbiegały od dzisiejszych w związku z czym były bardzo niedokładne, niejasne i nie do końca sprecyzowane. Mieszkańców dzielono bowiem na podstawie języka, którego używano. W tym miejscu warto pochylić się nad mową Ślązaków, którą Niemcy nazywali „wasserpolnisch”, co można przetłumaczyć jako „rozmyty polski”. Mowa ta, występująca równoległe do polskich i czeskich narzeczy w XIII w.⁹ nie doczekała się swojej formy literackiej.

W dobie rozwoju szkolnictwa nie mogła być więc językiem używanym w szkołach czy też urzędach. Potwierdza to notatka Pruskiego Wydziału Spraw Kościelnych i Szkolnych wysłana do pruskiego ministra Altensteina z 10 lipca 1827: „Wasserpolnisch, mieszanina języka polskiego, morawskiego, czeskiego i niemieckiego jest całkowicie surowym, prostackim narzeczem, w którym ani książek nie napisano, ani gramatyk nie ułożono [...] Ponieważ w szkołach trzeba uczyć jakiegoś języka, można wybierać tylko między niemieckim i polskim”¹⁰. Czeski uczyony Ewald Osers, który zajmował się slawistyką uważał, że „czescy filologowie „dowodzili”, iż język Śląska jest naprawdę tylko czeskim dialektem, a polscy badacze „dowodzili” wręcz przeciwnie, że śląski jest dialektem języka polskiego”¹¹. Po nieudanych próbach standaryzacji języka śląskiego, głównie przez księdza Antoniego Stabika, podyktowanymi najczęściej mnogością dialektów śląskich, co oznaczałoby narzucenie jednego narzecza innym¹², tutejsza inteligencja musiała publikować swoje teksty w innych językach. Dlatego na pruskim Górnym Śląsku zdecydowano się tworzyć w języku polskim, gdyż uważano go za pokrewny słowiańskiej mowie śląskiej, choć nie bardziej niż np. język czeski do języka słowackiego¹³. Polszczyzna z kolei była dla Ślązaków znana, gdyż

⁹ Ewald Osers, *Silesian idiom and language, Slavonic Encyclopedia*, Nowy Jork 1949, s. 1149

¹⁰ M. Pater, *Polskie postawy narodowe na Śląsku w XIX wieku – część I*, Wrocław-Warszawa 1992, s. 27.

¹¹ Ewald Osers, *Silesian idiom and language, Slavonic Encyclopedia*, Nowy Jork 1949, s. 1149.

¹² Lucjan Malinowski, *Listy z podróży etnograficznej po Szląsku*, 1872, s. 296. www.sbc.org.pl stan z dnia 15.09.2014

¹³ Tomasz Kamusella, *Schlonska mowa. Język, Górny Śląsk i nacjonalizmy*, Zabrze 2005, s. 35.

po klęsce w wojnie trzydziestoletniej Habsburgowie zamienili język konfesyjny dla ludności słowiańskiej z czeskiego na polski (za wyjątkiem terenów, gdzie obowiązywał język łaski). W ten oto sposób działały obok siebie język czeski, polski, niemiecki oraz mowa Ślązaków¹⁴.

Mając na uwadze powyższe, tj. brak śląskiego języka literackiego oraz jego bliskie pokrewieństwo z innymi językami słowiańskimi, ludność śląska podczas spisów ludności musiała wybierać inny język. Dochodziło więc do absurdalnych sytuacji, w których Ślązacy używający dialektów śląsko-morawskich, a więc z regionu, który z polską opcją narodową nie miał nigdy nic wspólnego, podawali rachmistrzom język łaski, który ten rozumiał jako „wasserpolnisch” i kategoryzował ich jako Polaków. Wynik ten nie jako zgadza się ze spisem z 1910 roku, a więc na krótko przed wybuchem I Wojny Światowej. W tym czasie Księstwo Śląskie w Austro-Węgrzech było zamieszkane przez 756 949 mieszkańców, z których: 325523 osób było niemieckojęzycznych (45%), 235224 osób było polskojęzycznych (33%) a 180348 osób stanowiło czeską grupę językową (22%)¹⁵.

Analogicznie do powyższego wyglądały spisy ludności na terenie Rejencji Opolskiej w Prowincji Śląskiej. Dla pruskich rachmistrzów obojętne było czy ktoś posługiwał się „Hochpolnisch” czy „wasserpolnisch”, w związku z czym tak samo traktowano Górnoszlązaka z Raciborza i Polaka z Poznania. Na potwierdzenie swoich słów pozwolę sobie przytoczyć opinię narodowo-polskiego publicysty Teodora Jeske Choińskiego, który w „Listach ze Śląska” pisał „myli się daleki widz, który z dala od placu boju nazywa lud śląski polskim. Przecież ten lud nie uważa się za kość z naszej kości, a o kraju naszym mówi jak o obcym kraju. Jeśli są wyjątki, wyjątki te są rzadkie...”¹⁶ Wyniki z powszechnego spisu ludności w rejencji opolskiej z 1913 roku prezentują się następująco. Na całkowitą liczbę ludności 2207282 składało się: 1169340 osób używających języka polskiego (53%) , 884045 języka niemieckiego (40%), 57347 osób posługiwało się językiem czeskim (2.6%) oraz 7752 osoby używały innych niż wskazanych języków (0.3%). W spisie tym uwzględniono dodatkowo polsko-niemiecką grupę dwujęzyczną, którą stanowiło 88798 osób (4%).

Ponieważ praca ta porusza problemy Górnego Śląska, a powyższe spisy ludności odbyły się w podobnym czasie, stworzyłem tabelę z szacunkową liczbą ludności całego Górnego Śląska tj. Rejencji Opolskiej oraz Księstwa Śląskiego.

¹⁴ Ewald Osers, *Silesian idiom and language*, *Slavonic Encyclopedia*, Nowy Jork 1949, s. 1150.

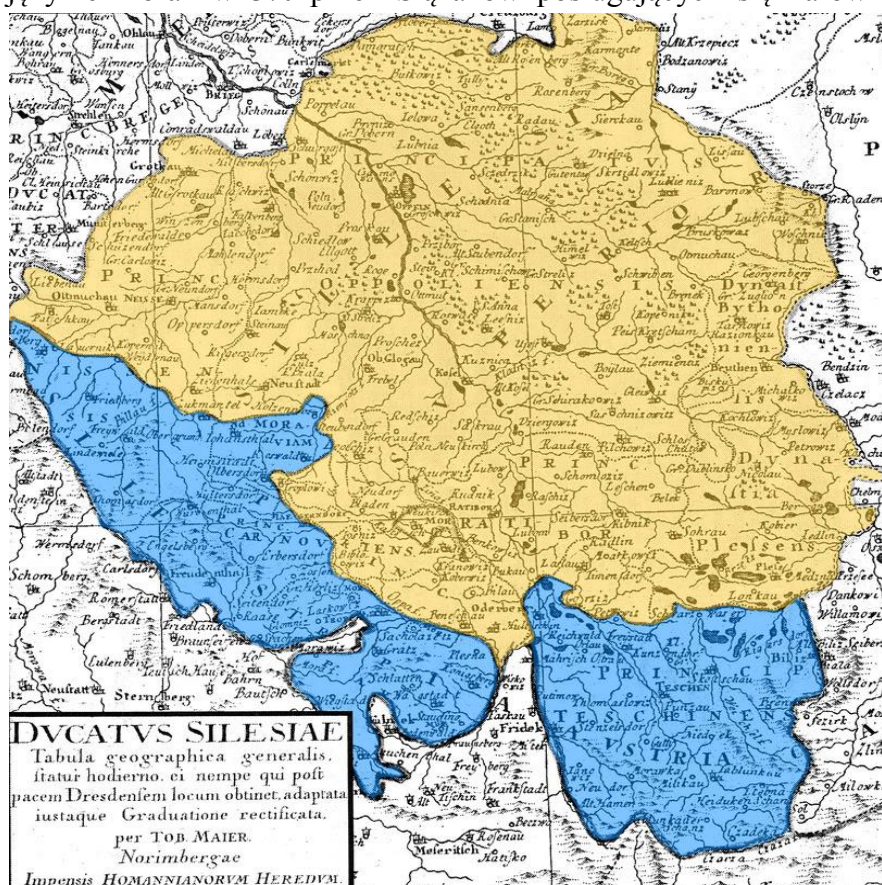
¹⁵ www.donaumonarchie.com stan z dnia: 20.09.2014

¹⁶ Teodor Jeske Choiński, *List ze Śląska*, „*Wiek*” 1880, nr 85

Tabela 1. Liczba ludności Górnego Śląska na podstawie używanego języka w latach 1910 - 1913.
 Opracowanie własne na podstawie: „Historia Polski w Liczbach: ludność i terytorium” Warszawa 1994,
 oraz www.donaumonarchie.com, stan z dnia: 20.09.2014

Grupa językowa	Rejencja Opolska	Księstwo Śląskie	Górny Śląsk
	2 207 282 ludności	756 949 ludności	2 964 231 ludności
Polska	1 169 340	235 224	1 404 564
Niemiecka	884 045	325 523	1 209 568
Czeska	57 347	180 348	237 695
Inna	7 752	0	7 752
Polsko-Niemiecka	88 798	0	88 798

Pomijając status mowy śląskiej oraz mając na uwadze oficjalne dane pruskiego oraz austro-węgierskiego urzędu statystycznego możemy stwierdzić, że terytorium Górnego Śląska było zamieszkane w 47.4% przez ludność polskojęzyczną, w 40.8% przez ludność niemieckojęzyczną, w 8% przez społeczeństwo czeskojęzyczne, 0.2% przez ludność z innym językiem oraz w 3% przez Ślązaków posługujących się zarówno językiem polskim, jak i niemieckim.

Rysunek 2. Pruska i austriacka część Górnego Śląska, mapa z XVIII w.
 Źródło: www.gornyslask.wordpress.com/mapy-gornego-slaska, stan na 10.08.2016

1.3 KONTROWERSJE WOKÓŁ GÓRNEGO ŚLĄSKA (POLSKA – NIEMCY – CZECHOSŁOWACJA) USTALENIA KONFERENCJI POKOJOWEJ W PARYŻU.

Wraz z zakończeniem działań wojennych na terenie Europy oraz upadkiem wielkich mocarstw czuwających nad kształtem i porządkiem na Starym Kontynencie, dla wielu krajów pojawiła się szansa na niepodległość. Dla losów Górnego Śląska istotne były poczynania państw ościennych, tj. Republiki Weimarskiej (Niemiec), Czechosłowacji oraz II Rzeczypospolitej. Każde z tych państw miało w rękach swoje argumenty, dla których terytorium Górnego Śląska powinno się znaleźć w ich granicach państwowych. Oto jeden z głosów oceniających te wydarzenia: „[...] Rzeczpospolita Polska i Republika Czechosłowacji podniosły kwestię roszczeń terytorialnych do części ziem śląskich i ich ludności na bazie tzw. Argumentów historycznych i etnicznych, gdy de facto chodziło o zapewnienie sobie części lub całości zagłębi przemysłowych: górnośląskiego oraz Ostrau-Karvin (Ostrava-Karvina). W gruncie rzeczy postępowano tak bez brania pod uwagę opinii samych zainteresowanych tj. Górnoszlązaków i Ślązaków Austriackich. Pragnęli oni nade wszystko niepodzielności swych regionów na bazie pełnej akceptacji ich wielokulturowości[...], a z drugiej strony niepodległości lub autonomii...”¹⁷.

Skończył się okres Śląska austriackiego. Wraz z upadkiem monarchii Habsburgów, upadła idea austrosławizmu. Austriacy, którzy proklamowali republikę byli przegranymi w wielkiej wojnie i ich roszczenia do niemieckojęzycznych terenów Śląska zamieszczonych w nocie do prezydenta Stanów Zjednoczonych, Wilsona, z dnia 30.10.1918 roku¹⁸ nie były nawet brane pod uwagę przy układaniu nowego porządku w Europie. Wobec konfliktu interesów powyższych państw, sprawa Górnego Śląska była jednym z kluczowych tematów na konferencji pokojowej w Paryżu. Konferencja ta skupiała delegacje 27 państw, jednak kluczową rolę odgrywało jedynie grono przedstawicieli: Francji, Japonii, USA, Wielkiej Brytanii oraz Włoch¹⁹. Z przyczyn oczywistych, od decydowania w sprawach Europy odsunięta została Japonia. Na forum obrad Rady Najwyższej złożony został, przez delegację polską, memoriał postulujący przyznanie odradzającej się Rzeczypospolitej całego Górnego Śląska.²⁰ Podstawy do takich roszczeń należy szukać w koneksjach Śląska z piastowskim państwem Polan oraz spisami ludności klasyfikującymi rdzennych mieszkańców Górnego Śląska jako ludność polskojęzyczną. Odpowiedź dyplomatów niemieckich przyszła bardzo

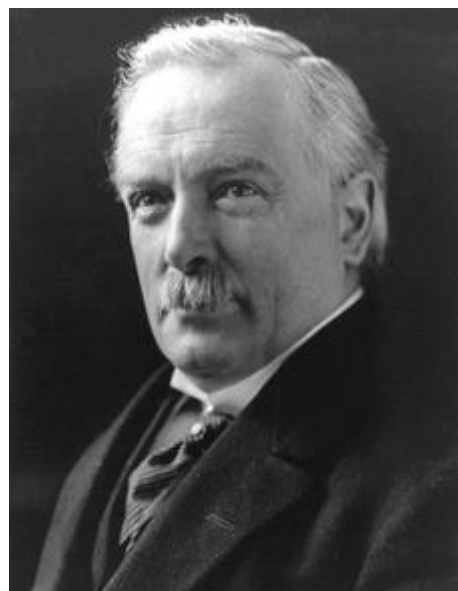
¹⁷ Tomasz Kamusella, *Schlonszka mowa. Język, Górny Śląsk i nacjonalizmy*, Zabrze, 2005 s. 58.

¹⁸ Andrzej Szefer, *Współpraca tzw. Ślązakowców z Niemcami „Zaranie Śląskie”*, Katowice-Cieszyn 1963, s. 272

¹⁹ Jan Przewłocki, *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków, 1978, s. 18.

²⁰ Ibidem, s. 18.

szybko. Starano się udowodnić niemieckość ziem śląskich powołując się na tradycje państwa Habsburgów oraz Hohenzollernów. Odwołano się również do aspektów ekonomicznych. Twierdzono, że bez górnośląskiego przemysłu, Niemcy nie będą w stanie spłacać reparacji wojennych.

Rysunek 3. David Lloyd George - premier Wielkiej Brytanii, który przeciwstawiał się przyznaniu Polsce śląskiego przemysłu.

Źródło:

www.kiplingsociety.co.uk/rg_cityofbrass1.htm, stan na 10.08.2016

Aby pogodzić strony konfliktu oraz ich sprzymierzeńców: tj. Francuzów, którym zależało na osłabieniu Niemców oraz Brytyjczyków, którzy dążyli do utrzymania statusu quo w Europie, Premier Wielkiej Brytanii, Lloyd George wysunął propozycję przeprowadzeniu plebiscytu na wyznaczonym przez Konferencję Pokojową terenie Górnego Śląska²¹. Propozycja ta znajdowała uznanie w oczach prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki, Woodrowa Wilsona, głoszącego prawo narodów do samostanowienia. Zdawano sobie sprawę, że odwlekanie rozstrzygnięcia sporu o Górny Śląsk działa tylko na szkodę pokoju w całej Europie. Dlatego 4 czerwca 1919 roku, a więc 2 dni po wyniesieniu tej kwestii na forum publiczne, postanowiono o odbyciu się plebiscytu na spornym terytorium. Ustalono, że władzę na terytorium Górnego Śląska na czas plebiscytu przejmie Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa, w skład której mieli wejść przedstawiciele Francji, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Włoch. Przewodniczyć im miał francuski generał Henri Le Rond.²² Obszarem sporu był również termin wyznaczenia plebiscytu. Strony optujące za pozostaniem Śląska w granicach Republiki Weimarskiej, a więc Włochy oraz Wielka Brytania, naciskały na jak najszybsze rozstrzygnięcie sporu domagając się plebiscytu nie później niż w okresie sześciu miesięcy od chwili przejścia kontroli przez siły międzynarodowe. Podyktowane to było pozostałościami po pruskiej administracji Górnego Śląska, która sprzyjała proniemieckim nastrojom wśród ludności. Analogicznie, dyplomacja francuska uważała, że głosowanie powinno się odbyć nie wcześniej niż 3 lata od daty rozpoczęcia przygotowania podłoża pod

²¹ Jan Przewłocki, *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków, 1978, s. 21

²² Ibidem, s. 22

taką operację²³, co dawałoby czas Polskiemu Komitetowi Plebiscytowemu na przygotowanie podatnego gruntu pod głosowanie za Polską. Po obradach osiągnięto kompromis w postaci 6-18 miesięcy od daty przejęcia kontroli nad uprzemysłowionym regionem.

Kolejnym punktem obrad był obszar głosowania. Strona polska, która co do zachodnich powiatów górnośląskich pretensji nie wysuwała, była przeciwna, aby odbyło się na nich głosowanie. Ludność ta bowiem w większości była niemieckojęzyczna i w połączeniu z ostatnią sporną kwestią w sprawie śląskiej tj. sposobie liczenia głosów, mogła przynieść sromotną klęskę. Anglicy bowiem, domagali się niepodzielności Górnego Śląska i liczenia głosów globalnie. Oznaczało to, iż proniemieckie głosy z zachodniej części spornego terytorium mogły mieć kluczowe znaczenie dla rozwiązania konfliktu. Generał Le Rond zaproponował z kolei, aby głosy podliczać gminami i na ich podstawie dokonać podziału terenu. Ostatecznie, w kwestii obszaru plebiscytowego, poparto Anglików, a w kwestii sposobu podliczania głosów, dzięki poparciu delegacji włoskiej oraz amerykańskiej, zatwierdzono propozycję francuskiego generała²⁴.

28 czerwca 1919 roku podpisano traktat pokojowy. Artykuł 88 tego traktatu stanowił że na Górnym Śląsku, na obszarze 10 782,6 km² odbędzie się plebiscyt, w którym każdy obywatel, który ukończył 20 lat i urodził się, lub mieszkał na Górnym Śląsku przynajmniej od

Rysunek 4. Mapa przedstawiająca sporne tereny Rejencji Opolskiej. Kolorem purpurowym zaznaczono tereny objęte plebiscytem. Źródło: Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, *Atlas Historyczny–Górny Śląsk w XX wieku*, Gliwice-Opole 2013

1 stycznia 1919 roku będzie mógł zagłosować za Niemcami bądź Polską. Zupełnie nie zważywszy na fakt, iż Górny Śląsk to nie tylko była pruska Rejencja Opolska, ale także austriackie Księstwo Dolnego i Górnego Śląska, podjęty został temat sporu czechosłowacko-polskiego o Księstwo Cieszyńskie. Teren ten w przeciwieństwie do Prowincji Śląskiej, czekała rychła zmiana przynależności państwowej, gdyż po upadku Monarchii Habsburgów, upadła idea austrosławizmu i były już

mojarstwo dzieliło się na kilka mniejszych państw. Stronami konfliktu były odradzające się

²³ Jan Przewłocki, *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków, 1978, s. 23.

²⁴ Ibidem, s. 23.

państwa Czechosłowacji i Polski.

Odradzające się państwo Czech powoływało się na historyczną jedność Czech, Moraw, Śląska i Łużyc. Z kolei powołana przez polskie środowiska – Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego na obecność na tych terenach ludności polskojęzycznej. Dodać należy, że dla Polski, sprawa małego Śląska Cieszyńskiego w porównaniu do całego obszaru odradzającego się państwa była kwestią jedną z wielu. Podczas gdy Czesi, mając praktycznie ustabilizowaną sytuację graniczną z innymi państwami, potrzebowali przemysłu Zagłębia Ostrawsko-Karwińskiego²⁵. 5 Listopada 1918 roku doszło do porozumienia, w którym ustalono zasięg zwierzchnictwa na podstawie podziału etnicznego, czyli języka. W miarę upływu czasu i z racji nie do końca sprecyzowanego zwierzchnictwa na spornym terytorium zaczęło dochodzić do pogorszenia stosunków czesko-polskich. Krajowa Rada Narodowa Śląska Cieszyńskiego zaczęła uzurpować sobie prawo do całego Śląska Cieszyńskiego czego przejawem był np. dekret Józefa Piłsudskiego wyznaczający wybory do sejmu, który obszarem głosowania obejmował tereny pod tymczasowym zwierzchnictwem czeskiego Krajowego Komitetu Narodowego dla Śląska²⁶. Obszar ten obejmował nawet Czadeczczyznę, która to była słowacka i od terytorium Śląska „odpadła” kilkaset lat wcześniej.

Strona czeska uznając to za próbę podporządkowania swojego terytorium przez Polaków ruszyła zbrojnie, dochodząc do górnej Wisły. Konferencja Paryska zajęła się tym konfliktem 18 stycznia 1919 roku. Czesi postulowali przyznanie im całego Śląska Cieszyńskiego aż do rzeki Białki z czym stanowczo nie zgadzało się poselstwo polskie obstające przy porozumieniu z 5 listopada 1918 roku. 3 lutego 1919 roku, Rada Najwyższa podjęła decyzję. Wojska czechosłowackie miały się wycofać z zajętego terytorium, choć nie całego, a w ich miejsce skierowane miały być siły Komisji Międzysojusznicej. Inaczej niż w przypadku sporu polsko-niemieckiego, wyglądała tutaj kwestia sprzymierzeńców na paryskich salonach. Przyjazna Polsce Francja wojująca z Niemcami, tym razem popierała stronę czeską, proponując nawet w pewnym momencie przyznanie Polsce tylko powiatu bielskiego²⁷.

Po kolejnych nieudanych negocjacjach czesko-polskich, sprawa wróciła na konferencję pokojową, na której zaproponowano podział według tzw. Linii Tissiego. Linia ta stanowiła, że kolej koszycko-bogumińska (a więc łącząca Czechy ze Słowacją) oraz połowa Zagłębia Karwińskiego znaleźć się miała w granicach Polski. Po wyraźnej odmowie

²⁵ Maria Wanda Wanatowicz, *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego 1918-1945*, Katowice, 1994, str. 15.

²⁶ Ibidem, str. 16.

²⁷ Ibidem, str. 18.

Czechów, na takie rozwiązanie sporu, Rada Najwyższa 11 września 1919 roku zdecydowała, że na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie odbędzie się plebiscyt. Obie zainteresowane strony zaakceptowały taką formę rozwiązania konfliktu. Nie podjęto jednak decyzji, kiedy takowy plebiscyt mógłby się odbyć, w związku z czym na obu frontach prowadzono szerokie kampanie propagandowe. 30 stycznia 1920 roku władzę na obszarze poddanym głosowaniu przejęła Międzysojusznicza Komisja Plebiscytowa²⁸ wciąż jednak nie wyznaczając terminu głosowania. Wraz z upływem czasu dochodziło do aktów wandalizmu i brutalnych prześladowań ludności, która przejawiała inne poglądy niż sprawujące na ich terytorium władze. Zjawiska te miały miejsce zarówno na terenach polskich jak i czeskich. W końcu strona polska zrezygnowała z plebiscytu. Oznaczało to, iż decyzję co do spornego terytorium podjąć miała Rada Ambasadorów – organ wykonawczy paryskiej konferencji pokojowej. Ta zakończyła spór i ustaliła granicę czechosłowacko-polską na Spiszu, Orawie oraz na Śląsku Cieszyńskim, z którego Polska otrzymała powiat bielski i część cieszyńskiego²⁹.

Podział ten zaakceptowały obie strony dzieląc Górny Śląsk na mniejsze terytoria oraz przekreślając szanse na zjednoczenie niegdyś jednego organizmu śląskiego.

Rysunek 5. Trójjęzyczna odezwa Komisji Alianckiej do spraw Księstwa Cieszyńskiego.

Źródło: www.cieszyn.pl, stan na 10.08.2016

²⁸ Maria Wanda Wanatowicz, *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego 1918-1945*, Katowice, 1994, str. 20.

²⁹ Ibidem, str. 21.

ROZDZIAŁ II

IDEA UTWORZENIA NIEPODLEGŁEJ REPUBLIKI GÓRNEGO ŚLĄSKA

2.1. ZWIĄZEK GÓRNOŚLĄZAKÓW-BUND DER OBERSCHLESIER

Po upadku monarchii Hohenzollernów władzę administracyjną na Górnym Śląsku przejmowały rady ludowe, żołnierskie oraz robotnicze. Tworzone one były przez rodowitych górnoślązaków, min. Dr Ewalda Latacza. W dniu 22.11.1918 r. w Gliwicach miała miejsce Konferencja Rad Górnośląskich, na której spotkali się Fryderyk Wassner, dr Jan Reginek oraz właśnie dr Ewald Latacz. Wszyscy oni, zdając sobie sprawę z dyskryminacji społecznej Górnoślązaków w państwie pruskim, byli zwolennikami niepodległej republiki Górnego Śląska³⁰. Pomysł ten popierało środowisko przemysłowe.

Dnia 27 listopada 1918 roku założono tajny Komitet Górnośląski, który wnioskował o przyznanie Górnemu Śląskowi samodzielności politycznej, przyznanie neutralności, jak w przypadku Belgii czy też Szwajcarii oraz utworzenie niepodległej republiki. 5 grudnia wydano broszurę, w której stwierdzono, iż w razie przyłączenia ziem górnośląskich do Polski, Ślązacy staliby się obywatelami drugiej kategorii. Jako rozwiązanie problemu podano utworzenie Państwa Górnośląskiego, w którym panowałyby równouprawnienie dla ludności niemieckiej, polskiej jak i rodzimej, śląskiej³¹.

Warto wspomnieć, że w tym samym czasie pojawił się pomysł oderwania Prowincji Śląskiej od reszty Prus i utworzenia autonomicznego landu jak Bawaria czy Saksonia. Jego autorem był ksiądz Carl Ulitzka, przyszły lider partii Zentrum, który 9 grudnia 1918 w Cossel, czyli dzisiejszym Koźlu, zainicjował konferencję wszystkich partii

Rysunek 6. Ks. Carl Ulitzka.
źródło:
www.schlesisches-museum.de
stan z dnia 11.02.2015

³⁰ Edmund Klein, *Konferencja górnośląskich rad robotniczych i żołnierskich 22 listopada 1918 roku w Gliwicach (Podróż Hugona Haasego na Górny Śląsk)*, „*Studia Śląskie*” tom 23, Opole, 1973, s. 111.

³¹ Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków 1972, s.83.

politycznych uczestniczących w życiu politycznym Górnego Śląska.³² Stworzono plan działania, który zakładał utworzenie tymczasowego niezależnego państwa górnośląskiego, dopóki nie zapadną dalsze decyzje na konferencji pokojowej w Paryżu.

Komitet Górnośląski dr. Ewalda Latacza zaproponował natomiast podjęcie kroków do natychmiastowego powołania niepodległego państwa górnośląskiego, ogłaszając rezolucję utworzenia niepodległej i neutralnej Republiki Górnośląskiej³³. Wszyscy obecni politycy powołali Komisję Śląską, która podjęła się koordynowania i rozpowszechniania idei separatyzmu na Górnym Śląsku. Układ ten poparli nawet politycy Adama Napieralskiego – poznaniaka, propagującego kulturę polską na Górnym Śląsku, oraz niemieccy socjaldemokraci. Świadczyć to może o obawie przed wejściem w skład komunistycznych Niemiec lub zbyt pochopnym połączeniem z państwem polskim, którego ustrój nie był jeszcze znany³⁴. Tymczasem środowisko separatystyczne zaczęło rozpowszechniać dwujęzyczne broszury dodawane do gazet, które wskazywały zagrożenia znalezienia się ziem śląskich w granicach Niemiec lub Polski³⁵.

Wkrótce z Komitetu Górnośląskiego wyszły środowiska byłej już partii Zentrum, popierające autonomię śląską w ramach państwa pruskiego. Na terenie całego Śląska odbywało się wiele konferencji propagujących ideę niepodległości. Podczas jednej z takich konferencji, we Wrocławiu, 30 grudnia 1918 roku, ks. Tomasz Reginek podkreślał antyniemieckie nastroje ludności górnośląskiej, które nie dostawszy czego chcą, mogą zostać wykorzystane przez obóz narodowo-polski.³⁶ Dr Ewald Latacz z kolei głosił: „Górnoślązacy stanowią jednolity lud, który jest obecnie gotowy, by zostać własnym narodem, jako mieszany lud powstały ze Słowian, Germanów i Czechów, który długo żyje ze sobą w dowiedzionym braku różnicowania i harmonii. Ten mieszany lud powiązał się i może razem po niemiecku albo po polsku mówić. [...] Ten mieszany lud kolejno musiał znosić panowanie innych ludów. Zmieniała się władza polska z czeską, z austriacką i dostał się Śląsk pod panowanie pruskie, a wskutek tego mieszany lud, żadnej narodowości nie mógł ukształtować, on miał dowiedzioną międzynarodowość, lecz obecnie jest gotowy przeforsować własną narodowość”³⁷.

³² Guido Hitze, *Carl Ulitzka (1873-1953) oder Oberschlesien zwischen den Weltkriegen*, Dusseldorf 2002 s. 180.

³³ Ibidem, s.180.

³⁴ Ibidem, s.180.

³⁵ Edmund Klein, *Niemieckie plany separatystyczne w listopadzie i grudniu 1918*, „Prawo XXXIV”, Wrocław 1971, s. 37.

³⁶ Edmund Klein, *Miarodajne czynniki niemieckie a prawa Górnego Śląska w grudniu 1918 roku (aneks I)*, „*Studia Śląskie*” tom XIII, Opole 1968 s. 144-145.

³⁷ Edmund Klein, *Miarodajne czynniki niemieckie a sprawa Górnego Śląska w grudniu 1918 roku (aneks II)*, „*Studia Śląskie*” tom XIII, Opole 1968, s. 146.

Starał się on również uzasadnić, że niepodległość Górnego Śląska jest formą obrony koniecznej przed zapędami Polaków i wchłonięciem go do odradzającej się Polski. Można zauważyć iż przy próbach argumentacji swoich racji z państwami ościennymi, wolnościowcy śląscy starali się zapewniać polityków o słuszności swoich działań oraz o ich korzyściach dla wszystkich zainteresowanych stron. W rzeczywistości działania te miały zapewnić poparcie idei niepodległości przez Czechosłowację, Niemcy i Polskę, na forum Ententy.

Na początku stycznia 1919 roku liderzy ugrupowań popierających dążenia niepodległościowców utworzyli w Bytomiu „polityczne zespolenie górnośląskich mężów i niewiast bez względu na partię, wyznanie i język”³⁸. Sens istnienia koalicji nadawały dwa założenia: pierwsze, o istnieniu słowiańsko-germańskiego narodu górnośląskiego o mieszanej krwi, którego nie można podzielić na Polaków i Niemców; drugie założenie opierało się na gospodarczej oraz geograficznej niepodzielności kraju śląskiego. Nazwę kolacji zmieniono na „Związek Górnoślązaków-Bund der Oberschlesier”. Wkrótce stał się on największą organizacją separatystyczną na Górnym Śląsku. Funkcję sekretarza organizacji sprawował ks. Tomasz Reginek, a jego brat, dr Jan Reginek, był autorem modelu ustrojowego domaganego się wolnego państwa. Model ten zakładał powstanie wielojęzycznej, wolnowyznaniowej, neutralnej republiki Górnego Śląska składającej się z ziem Rejencji Opolskiej oraz Śląska Austriackiego. Koncepcja ta zakładała utworzenie państwa na wzór federacji Szwajcarii czy np. Królestwa Belgii, choć ustrój monarchszy stanowczo odrzucono. Dr Jan Reginek założył podzielenie nowopowstałego państwa na 3 rejencje oraz jednego obwodu rejencyjnego w stolicy, którą miano wybrać pomiędzy Bytomiem a Gliwicami. W przypadku połączenia z ziemiami byłego Śląska Austriackiego, na stolicę planowano wybrać Racibórz. Bez zmian pozostała by ilość powiatów oraz ich zasięg.

Władza ustawodawcza miała być sprawowana przez dwuizbowy parlament wybierany co pięć lat. Izba niższa, która miała się składać ze 150-200 członków, miała być wybierana w wolnych bezpośrednich wyborach. Izba wyższa, skład której przewidziano na 75 do 100 członków, składać się miała z przedstawicieli: religii katolickiej, protestanckiej oraz judaizmu; posiadaczy ziemskich, tj. ziemian i chłopów; związków zawodowych; dużych miast oraz przedsiębiorców. Władza wykonawcza miała leżeć w rękach, wybranego co siedem lat w wolnych bezpośrednich, powszechnych wyborach prezydenta oraz powoływanego przez niego rządu, którego skład musiała zaakceptować niższa izba

³⁸ Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków, 1972, s. 83.

parlamentu³⁹. Role państwowej waluty spełniać miała marka górnośląska, której kurs wyznaczałyby notowania głównych górnośląskich surowców, tj. węgla i stali. Początkowo symbolami narodowymi mającej powstać niepodległej Republiki Górnośląskiej miały być orzeł śląski, a konkretnie orzeł Piastów Śląskich, a więc czarny orzeł ze srebrną przepaską na złotym tle oraz czarno-biało-żółte barwy na fladze. Jednak wraz z artykułem pt. „Jakie są barwy Górnego Śląska” z listopada 1920 roku. Zdecydowano o ostatecznych symbolach górnośląskich separatystów. Godłem republiki miał zostać górnośląski, złoty orzeł na błękitnym tle oraz pozioma żółto-niebieska flaga⁴⁰. W koncepcji ustrojowej Górnego Śląska znalazł się również szereg praw obywatelskich, z których w kwestii wielokulturowości Ślązaków, najważniejsze zdawało się być równouprawnienie wszystkich dialektów śląskich. Jak podawała gazeta: „Ze wszystkimi władzami wolno używać języków na Górnym Śląsku w używaniu będących”⁴¹. Państwo miało objąć protektorat nad nauczaniem dwujęzycznym w szkołach. W skutek braku sztandarowego literackiego języka śląskiego propagowano dwujęzyczność Ślązaków. Po raz kolejny widzimy więc powiązania z modelem ustrojowym Szwajcarii.

Rysunek 7. Orzeł górnośląski na fladze Górnego Śląska.

Źródło: własne.

Na łamach tej gazety starano się również wskazać, że słusznym rozwiązaniem byłaby neutralność militarna oraz udowodnić, że żadne z państw nigdy nie byłoby w stanie obronić skutecznie Górnego Śląska jako części swojego terytorium. Wskazywano na stosunkowo mały obszar terenu oraz na liczne zabudowania przemysłowe, głównie kopalniane i hutnicze, które uniemożliwiały by skuteczne rozlokowania systemów obronnych. Domagano się wręcz poręczenia neutralności Górnego Śląska ze strony Czechosłowacji, Niemiec, Polski a także ze strony Ligi Narodów. Na łamach innej gazety, a konkretnie „Oberschlesische Kurier” wydawanego w Królewskiej Hucie, dzisiaj Chorzów, opublikowano odezwę Związku Górnoślązaków wraz ze statutem tej organizacji, który brzmiał: zniesienie pruskich ustaw przeciwko polskim Górnoślązakom, równouprawnienie języka polskiego z niemieckim w urzędach, szkołach, sądach i kościele; powołanie na górnośląskie urzędy rdzennych

³⁹ *Zasadnicze myśli do konstytucji wolnego Państwa Wielki Górny Śląsk* „Der Bund-Związek” 23.04.1920.

⁴⁰ *Jakie są barwy Górnego Śląska?*, „Der Bund-Związek” 19.09.1920.

⁴¹ *Zasadnicze myśli do konstytucji wolnego Państwa Wielki Górny Śląsk* „Der Bund-Związek” 23.04.1920.

Górnoślązaków; opiekę socjalną ludu; niedopuszczenie do konfiskaty mienia Kościoła oraz przede wszystkim niepodzielność Górnego Śląska.

W świetle nadchodzących decyzji to ostatnie zdawało się być najważniejszym punktem statutu. W niedalekiej przyszłości Związek Górnoślązaków zaczęły popierać rozmaite środowiska, jak choćby Związek Ziemski z siedzibą w Gliwicach, który skupiał 28 000 posiadaczy ziemskich⁴², czy też Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo-Hutniczych. Jednak głównym sponsorem śląskiego ruchu niepodległościowego był książę pszczyński Jan Henryk XV. Dodatkowo książę walczył na drodze dyplomatycznej w Paryżu z brytyjskimi politykami o poparcie idei niepodległej Republiki Górnego Śląska.

Rysunek 8. Książę Jan Henryk XV von Hochberg. Źródło: www.daisyvonpless.wordpress.com, stan na 10.0.2016

Co ciekawe, sondował nie tylko pomysł wolnego Górnego Śląska, ale wedle niektórych źródeł, w swojej prywatnej korespondencji wysuwał propozycję oderwania całego Śląska od Prus. Motywem jego działania mogła być posiadłość w Książu stanowiąca własność jego rodu oraz przemysł Zagłębia Wałbrzyskiego.⁴³ Jeszcze w kwietniu 1919 roku książę pszczyński udał się na konferencję pokojową do Paryża, by tam próbować przekonać aliantów do swoich poglądów na temat niepodległości Śląska. Kolejnym przedstawicielem śląskiej szlachty podnoszącym idee oderwania całości Śląska od Prus był hrabia Karol Fryderyk Puckler, który w 1919 roku przekazał prezydentowi rejencji wrocławskiej 12 punktowe uzasadnienie „przyczyn ogłoszenia

niepodległości Śląska”⁴⁴. Wraz z innymi przemysłowcami domagali się natychmiastowego oderwania Śląska od Prus bez zgody niemieckiego rządu, za to przy wstawiennictwie Czechosłowacji i państw koalicyjnych. Udano się nawet na rozmowy do Pragi, gdzie jednak na skutek braku konkretnych planów działania śląskich wolnościowców, strona czechosłowacka nie złożyła w sprawie Śląska żadnych obietnic⁴⁵.

⁴² Andrea Schmidt-Rosler, *Autonomie und Separatismusbemühungen in Oberschlesien 1918-1922*, „*Zeitschrift für Ostmitteleuropa*”, Forschung 1999, Heft 1, s. 19.

⁴³ Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków, 1972, s. 105.

⁴⁴ Edmund Klein, *Niemieckie separatystyczne koncepcje na Śląsku w okresie konferencji wersalskiej*, „*Studia Śląskie*” tom XXXV, Opole 1979 s. 14.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 14.

Latem 1919 roku ks. Karol Ulitzka, już jako lider Katolickiej Partii Ludowej skupiającej w swoich szeregach 70 000 członków, udał się kolejno do Paryża, Londynu i Rzymu, gdzie starał się uzyskać poparcie od polityków Ententy dla idei Niepodległej Republiki Górnego Śląska. Na skutek stanowczego veto Francuzów ks. prałat zrozumiał, że sprawa, o którą walczy jest utopią i wkrótce zaczął lansować pomysł autonomii śląskiej w ramach państwa niemieckiego⁴⁶. Twardą postawę francuskich polityków skwitował w roku 1919 prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki – Thomas Woodrow Wilson, twierdząc, że: „Jedyny rzeczywisty interes Francji w Polsce to osłabienie Niemiec przez oddanie Polsce terytorium, do którego nie ma ona żadnego prawa”⁴⁷. Zniepokojone obrotem spraw władze

Rysunek 9. Okładka dwujęzycznego organu prasowego Związku Górnoślązaków. Źródło: <http://www.kulturelle-autonomie.org>, stan na 10.08.2016

pruskie zabroniły publicznego poruszania sprawy niepodległego Górnego Śląska, zawiesiły działalność Związku Górnoślązaków, a jego przywódców aresztowano. Represje były jednak nieskuteczne. Jeszcze w maju 1919 roku dr Ewald Latacz, z wykształcenia prawnik, odzyskał wolność dzięki swoim konseksjom i mimo zakazu publikowania treści niepodległościowych, anonimowo wydawał broszury głoszące hasło „Górny Śląsk dla Górnoślązaków!” W późniejszym czasie, po podróży do Cieszyna i spotkaniu z liderem tamtejszej Śląskiej Partii Ludowej – Józefem Koźdoniem, dr Latacz zdecydował się na publikowanie organu prasowego Związku Górnoślązaków, w którym wzywano

Górnoślązaków do agitowania za niepodzielnym i niepodległym państwem śląskim.

⁴⁶ Rafał Geremek, Wojciech Korfanty vs. Carl Ulitzka – Dwa pomysły na Śląsk, www.historia.focus.pl stan z dnia 20.08.2014.

⁴⁷ J. Karski, *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1946 od Wersalu do Jałty*, Kraków, 1989, s. 38.

Po 16 czerwca 1919 roku i ogłoszeniu plebiscytu na spornym terytorium przez obradujących w Paryżu polityków, Niepodległościowcy śląscy skierowali do uczestników Konferencji Pokojowej petycję, potępiając brak możliwości oddania głosu w plebiscycie na niepodległe państwo górnośląskie. Domagano się zmiany 88. artykułu traktatu wersalskiego poprzez dodanie w plebiscycie zapytania: „Czy z Górnego Śląska ma być utworzone neutralne wolne państwo w połączeniu ze Śląskiem Cieszyńskim”⁴⁸. W petycji tej twierdzono, że Wolny Górny Śląsk mógłby stać się bezcłową strefą wolnego handlu z Czechosłowacją, Polską, Niemcami. Komunikowano, iż w obecnej sytuacji ekonomicznej Europy, w dobie narodowych i politycznych zawilości, przyłączenie Górnego Śląska do któregośkolwiek z państw groziłoby niebezpieczeństwem dla ludu górnośląskiego⁴⁹. W obliczu nadchodzącego plebiscytu i skutków jakie mógł przynieść, ks. Carl Ułitzka całkiem zaprzestał już propagowania niepodległości Śląska i zaczął gorąco nakłaniać do głosowania w plebiscycie za Niemcami, których to konstytucja gwarantowała, że „Górny Śląsk będzie zupełnie tak samodzielny jak Bawaria”⁵⁰.

Identyczne rozterki przeżywano w polskich środowiskach na Górnym Śląsku takich jak to red. Adama Napieralskiego. Jak zauważył pruski prezydent rejencji opolskiej w grudniu 1919 roku, grupa Napieralskiego i ks. Jana Kapicy życzy sobie oderwania Górnego Śląska od Niemiec, lecz była przeciwna przyłączeniu go do Polski. Jednocześnie twierdził: „Czy jednak niechęć do Polski, jest dość silna, aby zwolennicy tej grupy w wypadku, gdyby pozostał im jedynie wybór między Niemcami a Polską, opowiedzą się po stronie Niemiec śmiem powątpiewać”⁵¹. Niewzruszeni pozostali za to członkowie ponadpartyjnego Związku Górnoślązaków, którzy nadal propagowali swe przekonania w organach prasowych, a po wkroczeniu na Górny Śląsk wojsk alianckich i wprowadzonej swobodzie w głoszeniu poglądów o obecnej sytuacji politycznej, jeszcze bardziej poszerzyli zakres swojego działania. Zaczęli oni agitować na łamach „Oberschlesische Kurier” oraz „Der Oberschlesier”. Twierdzili, że postanowienia konferencji pokojowej może zmienić tylko zdecydowanie postawa ludu górnośląskiego i jego życzenie niepodległej republiki. Dlatego też apelowali do swoich krajanów pisząc: „Lud górnośląski nie jest ubezwłasnowolniony. [...] Narodowości spierają się o niego bezowocnie, skoro jego narodowość jest przewyciężeniem narodowości niemieckiej, polskiej i czeskiej przez narodowość górnośląską, w czym jest ona

⁴⁸ Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńsku w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków 1972, s. 99.

⁴⁹ Andrea Schmidt-Rosler, *Autonomie und Separatismusbestrebungen in Oberschlesien 1918-1922*, „*Zeitschrift für Ostmitteleuropa*”, Forschung 1999, Heft 1, s. 15.

⁵⁰ J. Ciągwa, *Autonomia Śląska (1922-1939)*, Katowice, 1988, s. 8.

⁵¹ Marek Czaplinski, *Adam Napieralski 1861-1928: biografia polityczna*, Wrocław 1974, s. 220.

porównywalna z narodowością amerykańską. [...] Więzy krwi i kultury są o wiele silniejsze niż zewnętrzna więź językowego sposobu wyrażania”⁵². Związek Górnolązaków rósł w siłę i zbierał nowych członków. Jeszcze w 1919 roku odbyła się I konferencja Związku Górnolązaków na której poinformowano, że już zdołano skupić w swoich szeregach 150 000 członków⁵³. Wprowadzenie na Górnym Śląsku sił alianckich wlało w serca Górnolązaków nowe nadzieje. W dniu 20 marca na łamach „Der Bund-Związek” zamieszczono artykuł „Górnolązacy zbudźcie się”. Czytamy w nim, że wprowadzono już podwaliny pod budowę wolnego państwa Górny Śląsk, że wprowadzono górnoląskie znaczki pocztowe oraz górnoląski sąd wraz z górnoląską władzą kościelną⁵⁴. Utrzymywano, że Ententa jest o charakterze górnoląskiego narodu źle poinformowana i że w końcu ugnie się pod presją ludu górnoląskiego.

Wzywano do wstąpienia w szeregi stowarzyszenia słowami: „Złączcie się w „Związku Górnolązaków”, który z wami i za was, do waszego szczęścia dąży pod hasłem Górny Śląsk dla Górnolązaków”⁵⁵. Ententa pozostawała jednak głucha na wołania Górnolązaków, co w perspektywie nadchodzącego plebiscytu skłoniło braci Tomasza oraz Jana Reginków do wstąpienia w szeregi ugrupowania Wojciecha Korfantego. W tym momencie liczyła się dla nich tylko jedność i niepodzielność autonomicznego Górnego Śląska, który to woleli widzieć w granicach Rzeczypospolitej. Pomimo opuszczenia Związku przez dwóch ich założycieli, jego popularność nie spadała. Ofensywa propagandowa w prasie oraz nieugięte stanowisko w stosunku do Górnego Śląska zaowocowały powstaniem nowych grup lokalnych, co latem 1920 roku skutkowało członkostwem ok. 250 000 osób⁵⁶, 300 000 członków w listopadzie oraz ok. 400 000 członków w lutym następnego roku. Związkowcy wciąż uważali, że uda im się przekonać siły aliantów do ustanowienia Wolnego Państwa. Na łamach „Bund-Związek” pisano: „Komisja koalicyjna uważała, że tu na Górnym Śląsku zastanie dwa zupełnie odrębne narody. Ale ponoć Ci panowie nie mało się zdziwili, spostrzegłszy zamiast tego tylko jednolity typ ludzi”⁵⁷.

⁵² Dr Ewald Latacz, Die Losung der oberschlesischen Frage, „Der Oberschlesier” Nr 13, 1919.

⁵³ Maria Wanda Wanatowicz, *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego w latach 1918-1945*, Katowice, 1994, s. 25

⁵⁴ *Górnolązacy zbudźcie się*, „Der Bund-Związek”, nr 2, 26.03.1920.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków, 1972, s. 98.

⁵⁷ *Jak okłamywano koalicję*, „Der Bund-Związek”, nr 5, 30.01.1921.

W strukturach Związku aż do marca 1921 roku wierzono, że w plebiscycie zostanie uwzględniona opcja Republiki Górnego Śląska. Gdy okazało się, że taki rozwój zdarzeń nie jest brany pod uwagę przez ententę, zaczęto namawiać na łamach prasy do udziału w plebiscycie, zarówno zwolenników opcji niemieckiej jak i opcji polskiej. Wierzono bowiem, że jeśli obie grupy licznie stawią się na głosowaniu, różnice głosów będą niewielkie, w związku z czym komisja plebiscytowa nie będzie miała wyboru i doprowadzi do neutralności Górnego Śląska. 20 marca 1921 roku odbył się plebiscyt, którego frekwencja wyniosła ok. 98%. Realnym stało się zagrożenie podzielenia Górnego Śląska.

Rysunek 10. Bytom/Beuthen O. S. 1920r. Źródło: www.upper-silesia.com, stan na 10.08.2016

Na łamach gazety Związku Górnoszlązaków, dr Ewald Latacz wydał odezwę do narodu górnośląskiego, w której grzmiał: „Górnoszlązacy! Górny Śląsk zostaje niepodzielny![...] kto chce kraj nasz poćwiartować, ten myśli o tym, aby nas gospodarczo zamordować, w zamiarze odziedziczenia czegoś po nas”⁵⁸. W tym czasie organizacja dr Latacza liczyła już 500 000 członków. Dla porównania wszystkie środowiska polskie do 1914 roku liczyły zaledwie 45 000 ludzi⁵⁹.

Należy jednak wyjaśnić, że członkostwo w organizacji śląskich separatystów było bezpłatne, dzięki czemu każdy, kto podzielał ich poglądy, mógł do nich dołączyć bez względu na zasobność portfela. Związek Górnoszlązaków najwięcej osób skupiał w Bytomiu – 12 000

⁵⁸ Dr Ewald Latacz, *Górnoszlązacy!! Górny Śląsk zostaje niepodzielny*, Bund-Związek nr 13, 27-03-1921.

⁵⁹ Tomasz Kamusella, *Upper Silesia 1870-1920: between region, religion, nation and ethnicity: East European Quarterly*, XXVIII, No. 4, 2005, s. 455.

osób. Po odbyciu się plebiscytu oraz po zakończeniu walk III powstania śląskiego 3-osobowa delegacja Związku Górnoślązaków z Ewaldem Lataczem na czele odbyła rozmowy na temat niepodzielności Górnego Śląska z pruskim ministrem spraw wewnętrznych a później z kanclerzem Josephem Wirthem. Spotkanie skutkowało zmianą polityki Związku, który od tej pory głosił hasła niepodzielnego Górnego Śląska, wydzielonego z terytorium Prus i stanowiącego samodzielny kraj związkowy Rzeszy⁶⁰. Po przejęciu części ziemi górnośląskiej przez Polskę oraz po wyparciu języka niemieckiego z urzędów dr Ewald Latacz zrezygnował z funkcji przewodniczącego Związku i wyjechał w głąb Niemiec.

Wkrótce w Niemczech doszło do referendum w sprawie wydzielenia Górnego Śląska jako kraju związkowego Rzeszy, które zostało przegrane. Związek Górnoślązaków stał się niestabilny finansowo, w związku z czym zaprzestał drukowania „Bund-Zwiazek”, by w 1924 roku całkiem zniknąć z politycznej mapy Górnego Śląska.

⁶⁰ Edward Długajczyk, *Górny Śląsk po powstaniach i plebiscycie*, Katowice 1977, s. 80.

2.2. ŚLĄSKA PARTIA LUDOWA

Liczba ludności Księstwa Cieszyńskiego stale rosła, co zawdzięczała rozwojowi przemysłu ciężkiego oraz towarzyszącej mu imigracji obcokrajowców. Jak podaje Norman Davies: „W okresie 25 lat przed wybuchem I wojny światowej Galicję opuściło na zawsze ponad 2 miliony osób [...] Niektórzy przenieśli się na sąsiednie tereny przemysłowego Śląska, zwłaszcza do Księstwa Cieszyńskiego, gdzie element polski [...] szybko osiągnął zdecydowaną przewagę”⁶¹. Równolegle zaludniany czeską ludnością był Śląsk Opawski. Taka sytuacja doprowadziła do zachwiania równowagi oraz do konfliktów na tle etnicznym. Sprawę dodatkowo potęgowało powstawanie na fali Wiosny Ludów, środowisk i ugrupowań narodowych, które z racji złożonej kultury Śląska, stały w sprzeczności z jego wartościami.

Problem ten dostrzegała rodzima śląska ludność, dlatego 7 lutego 1909 roku w Skoczowie, po wielu latach prób, 150 osobistości politycznych powołało Śląską Partię

Ludową (ŚPL)⁶², czes. Slezska Lidova Strana, niem. Schlesische Volkspartei.

Plebiscytni pracownicy Koźdońny skupiny.
Uprzątnięcie plebiscytnich izb w Józ. Koźdoń.

Rysunek 11. Plebiscytowa Komisja Śląskiej Partii Ludowej. Źródło: www.sbc.org.pl, stan na 10.08.2016

Partia ta miała integrować ludność słowiańską z niemiecką oraz pobudzać całkowicie odrębną tożsamość śląską głosząc hasło: „Co polskiego Polakom ale Śląsk Ślązakom”⁶³. Liderem Ślązaków został Józef Koźdoń. Z powodu pojawienia się nowej partii niezadowolone były stronnictwa polskie, zwłaszcza Polskie Stronnictwo Narodowe, którego członkowie, podobnie jak sympatycy nowej śląskiej siły politycznej, również byli protestantami. Wraz z pojawieniem się partii Józefa Koźdonia gazety narodowo polskie

⁶¹ Norman Davies, *Boże Igrzysko. Historia Polski*, Kraków, 2006, s. 635.

⁶² Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskiem w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków 1972, s. 50.

⁶³ Ślązak nr 1, 13.02.1909.

zaczęły wyśmiewać ŚPL oraz jej organ prasowy – gazetę „Ślązak”.

Prasa z tego okresu pełna jest prześmiewczych artykułów propagandowych. Jeden z takich tekstów ukazał się na łamach „Dziennika Cieszyńskiego”, jeszcze w marcu 1909 roku: „Cieszcie się narody! Liczba wasza pomnożyła się o 1 egzemplarz: Śląskich Ślązaków[...] Kożdź jest widomą głową całego narodu. I to narodu najmłodszego może ze wszystkich narodów. Uchylcie czoła przed wodzem Śląskich Ślązaków”⁶⁴. Wydaje się, że wtedy po raz pierwszy, ludzi o śląskiej tożsamości zaczęto nazywać „ślązakowcami”. „Jest na świecie tylko jeden naród, istniejący zaledwie od kilku miesięcy[...], który nie chce nic wiedzieć, nic słyszeć o Polsce: są to „ślązakowcy”, naród wynaleziony (nie odkryty, bo go nigdy nie było na świecie) przez kilku półgłówków politycznych”⁶⁵. O popularności Śląskiej Partii Ludowej niech świadczy fakt, że w wyborach do Śląskiego Sejmu Krajowego w Opawie w 1909 roku, a więc zaledwie rok po jej utworzeniu, założona przez nią koalicja Śląskiego Stronnictwa Postępowego zdobyła łącznie 51,7% wszystkich głosów na Śląsku Cieszyńskim zostawiając wszystkie stronnictwa polskie (39,4%) oraz czeskie (8,9%) daleko w tyle⁶⁶. Również kolejne wybory przynosiły powody do zadowolenia. Struktury sympatyków Józefa Kożdźonia rozrastały się i dopiero wybuch wojny w 1914 roku oraz wprowadzenie cenzury w prasie przystopowało wzrost znaczenia partii.

Kolejny raz Śląska Partia Ludowa urosła w siłę w 1917 roku po polskiej propozycji podzielenia Śląska Cieszyńskiego pomiędzy Morawy oraz Galicję. Spowodowało to automatyczną reakcję środowisk niemieckojęzycznych na Śląsku Cieszyńskim, które zażądały od cesarza Austrii przyłączenia śląskich powiatów Galicji – Ziemi Oświęcimskiej oraz Zatorskiej, które w 1564 roku zostały inkorporowane do Królestwa Polskiego⁶⁷. Śląska Partia Ludowa natomiast opowiadała się za połączeniem Śląska austriackiego ze Śląskiem pruskim. Warto zatrzymać się przy postulowanym przez stronnictwa polskie, włączeniu Śląska do Galicji, gdyż jeszcze w 1910 roku, poseł dr Jan Michejda na ataki o próby oderwania Śląska od Austrii bronił się słowami: „Nikt nie dąży do przyłączenia Śląska do Galicji, oficjalnego stronnictwa wszechpolskiego na Śląsku nie ma”⁶⁸. 24 lutego 1918 roku na wiecu w Cieszynie na wniosek ks. Józefa Londzina, Tadeusza Regera oraz właśnie Jana Michejdy, wszystkie polskie ugrupowania polityczne opowiedziały się za przyłączeniem Księstwa Cieszyńskiego do Królestwa Polskiego. Śląska Partia Ludowa odpowiedziała swoim wiecem, w Cieszynie,

⁶⁴ Kronika. (Śląskim „Ślązakom”), Dziennik Cieszyński nr 56, 10.03.1909.

⁶⁵ Czesi, Niemcy – „ślązakowcy”, Dziennik Cieszyński nr 190, 21.08.1909.

⁶⁶ Ladislav Pallas, *Slonzactvi a vznik tzv. Volkslisty*, Opava 1968 s. 336.

⁶⁷ Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków 1972 s. 58.

⁶⁸ *Sejm Śląski zamknięty* „Gwiazdka Cieszyńska” nr 91, 12.11.1910.

na którym to ogłosiła rezolucję o pozostaniu Śląska Cieszyńskiego w strukturach państwa austriackiego. Również środowiska niemieckie widząc rozpadającą się monarchię domagali się silnej Austrii połączonej z państwem niemieckim.

Nie czekając na rozwój wypadków, 10 października 1918 roku Polacy reprezentujący polską opcję narodową Śląska Cieszyńskiego ogłosili utworzenie w Krakowie – Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, uznając się za jedyną reprezentatywną władzę na tym terytorium. Politycy Śląskiej Partii Ludowej, na łamach „Ślązaka” wydali oświadczenie w którym stwierdzają iż w obliczu nadchodzącej anarchii i bezładu, rozumieją ideę powstania RNKC, uważają jednak że Rada ta nie ma ani władzy ustawodawczej ani wykonawczej a jedynymi władzami, aż do czasu ustalenia nowych granic, pozostają władze austriackie⁶⁹.

Zdecydowana postawa obozu narodowo polskiego doprowadziła do wojny propagandowej. Każdy z obozów organizował swoje wiece, które opisywano w swoich organach prasowych, a także wyśmiewano w gazetach wiece swoich przeciwników, poddając pod wątpliwość liczbę ich uczestników oraz wyciągając z kontekstu wypowiedzi mówców.

28 października Czesi i Słowacy proklamowali niepodległość, a w Morawskiej Ostrawie powstał Krajowy Komitet Narodowy dla Śląska (czes. Zemsky Narodni Vybor pro Slezsko), który powołując się na prawa historyczne ogłosił władzę na całym terytorium śląskim wchodzącym w skład byłej monarchii austriackiej. Polacy odpowiedzieli puczem i 31 października 1918r. przejęli kontrolę nad Cieszynem, zajmując magazyny, zbrojownie oraz obiekty rządowe. Oba obozy, tak czeski jak i polski, zostały upodmiotowione w postaci RNKC oraz ZNVS, pozostało jedynie rozprawić się ze „ślązakowcami”. 30 listopada 1918r., z rozkazu nieistniejącego jeszcze polskiego sądu wojskowego, aresztowano Józefa Koźdonia. Zatrzymanie to jest o tyle dyskusyjne, ponieważ Józef Koźdon wciąż pełnił funkcję posła na Sejm Krajowy i chronił go immunitet, a sądy wojskowe nie mają jurysdykcji nad cywilami⁷⁰. Jako powód zatrzymania podano podburzanie ludności przeciwko władzy Rady Narodowej.

Rysunek 12. Okładka gazety „Ślązak” organu prasowego partii Józefa Koźdonia.

Źródło: www.sbc.org.pl
stan na 10.08.2016

Wkrótce Józefa Koźdonia wywieziono do Polski, jego żonę osadzono w obozie „Dąbie” pod Krakowem a jego współpracowników zachęcano do popierania Polski

⁶⁹ Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, „Ślązak” nr 43, 26.10.1918

⁷⁰ Józef Koźdoń, *List naszego wydawcy p. Koźdonia do naszych czytelników*, „Ślązak” nr 8, 22.02.1919.

w staraniach o Księstwo Cieszyńskie.⁷¹ Dzięki interwencji przedstawicieli czechosłowackiego Krajowego Komitetu Narodowego dla Śląska, RNKC, która wciąż musiała liczyć się z opinią sił alianckich, zdecydowała się uwolnić przywódcę Śląskiej Partii Ludowej, oraz wystawić go w wyborach na Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie. Ten powrócił 28 grudnia 1918r. a 1 stycznia 1919r. na łamach „Ślązaka” oznajmił, że kandydatury pod żadnym warunkiem nie przyjmie.

Nielegalne rozpoznanie wyborów do Sejmu Polskiego na terenie Księstwa Cieszyńskiego, areszt Józefa Koźdonia, jego żony oraz współpracowników, oraz konflikt polsko-czeski sprawił, że Śląska Partia Ludowa zaczęła głośno domagać się niepodzielności Księstwa Cieszyńskiego. Z ust jej przedstawicieli padały coraz śmielsze słowa jak te, opublikowane 1 marca 1919 roku na łamach „Ślązaka” „Śląsk jako samodzielna republika będzie ogrywał analogiczną rolę do Szwajcarii. I tam zeszły się 3 narodowości [...]. Stosunki śląskie są zupełnie podobne do szwajcarskich, z tą jeszcze dla nas korzystną różnicą że Śląsk [...] jest od Szwajcarii o wiele bogatszym i kraj ten, jako samodzielna republika jeszcze łatwiej by się mógł utrzymać. Pod względem politycznym jest samodzielna Republika Śląska wprost koniecznością europejską. Śląsk [...] będzie tym dla państwa polskiego, czeskiego i niemieckiego, czym Szwajcaria dzisiaj jest dla Francji, Włoch i Niemiec. Będzie on ostoją i punktem zejścia się dyplomatów w przyszłych konfliktach.”⁷².

Członkowie partii Koźdonia, wyraźnie pokładali nadzieję w działaniach międzysojuszniczej komisji alianckiej, wierzyli także że ich pragnienia, oczekiwania oraz poglądy, są odzwierciedleniem nastrojów rdzennej ludności Księstwa Cieszyńskiego. Odezwa ta, jak i wojna propagandowa wpłynęła na Komisję Ententy która Ślązaków zaczęła uważać za narodowość inną od polskiej, czeskiej czy niemieckiej⁷³. Fakt ten został nawet zauważony przez obóz narodowo polski który na łamach „Gwiazdki Cieszyńskiej” donosił: „Dowiadujemy się z Paryża, że komisja zaproponowała neutralizację Śląska Cieszyńskiego, [...] że język używany przez ludność w okolicy nie jest polskim, lecz mieszaniną polsko-czeską. [...] Komisja ma swoje informacje od Niemców i Ślązakowców! (ostatnich uważa już nawet za osobny naród)”⁷⁴. Na łamach „Ślązaka” pojawiały się także informacje o agresji oraz przemocy bojówek polskich w stosunku do zwolenników Wolnego Księstwa

⁷¹ *Ślązakowcy a Czesi*, „Dziennik Cieszyński” nr 280, 27.12.1918.

⁷² *Spór o Śląsk Wschodni*, „Ślązak” nr 9, 1.03.1919.

⁷³ Andrzej Stępnia, *Kwestia Narodowa a społeczna na Śląsku Cieszyńskim pod koniec XIX i na początku XX wieku*, Katowice 1986, s. 294.

⁷⁴ *Komisja aliancka w Cieszynie*, „Gwiazdka Cieszyńska” nr 29, 18.04.1919.

Cieszyńskiego, oraz o przymusowym wcielaniu do wojska polskiego, młodzieńców z terenów byłego Śląska Austriackiego⁷⁵. Informowano między innymi o grupie pijanych żołnierzy którzy wtargnęli na zabawę weselną w Bażanowicach, zwyzywali gospodarzy od szwabów, straszili oraz obrażali goście do rana⁷⁶, czy o podpaleniach w posiadłościach członków ŚPL. Na łamach numeru z 15.05.1919r. zamieszczono informację jakoby Komisja Międzysojusznicza miała dojść do wniosku iż projekt neutralizacji Śląska nie może być urzeczywistniony, gdyż napotyka on na opór z obu stron, tak od Polaków, jak od Czechów⁷⁷. Informacja ta nie jest jednak potwierdzona i w samym Ślązaku podkreślają że są to tylko „przecieki” z Wersalu, za czeską prasą.

Zauważyć należy, że argumentacja odmowy ustanowienia niepodległości Księstwa Cieszyńskiego przez państwa ościenne była podyktowana „troską” o dobro ludu go zamieszkującego. Twierdzono bowiem, że tak małe państwo sobie nie poradzi, że Ślązacy będą sobie palić w piecach swoim węglem, ale umrą z głodu, oraz że państwo to byłoby kością niezgody pomiędzy Czechosłowacją a Polską. Ze względu na brak postępu oraz nieustępliwą postawę obydwu państw, Komisja Pokojowa zdecydowała o przeprowadzeniu plebiscytu na spornym terytorium. Józef Koźdoń zdając sobie sprawę że opcja niepodległościowa nie zostanie uwzględniona w plebiscycie stanął przed wyborem nowej drogi swojego ugrupowania. Jeszcze we wrześniu 1919r. w Paryżu podczas podpisania układu pokojowego z Austrią, zaczął nawiązywać znajomości z czeskimi politykami, min. prezydentem Tomaszem Masarykiem, którzy zadeklarowali przyznanie Śląskowi Cieszyńskiemu szeroką autonomię oraz status nie mniejszy niż ten posiadał za czasów Monarchii Austro-Węgierskiej⁷⁸.

Argumenty za taką postawą były oczywiste: opresja środowisk polskich względem zwolenników Śląskiej Partii Ludowej, historyczne prawa korony czeskiej do Śląska, Śląsk Opawski będący już w granicach Czechosłowacji i możliwość połączenia z nim, czego nie można by dokonać w państwie polskim, oraz przede wszystkim struktura narodowościowa Czechosłowacji w której Czesi ze względu na pozostawanie w mniejszości w stosunku do ogółu liczby mieszkańców, musieli szanować kulturę, tradycję oraz mowę pozostałych narodowości oraz grup etnicznych. 11 września 1919r. na konferencji w Wersalu, ostatecznie zdecydowano o przeprowadzeniu plebiscytu, jednak spór trwał nadal, debatowano bowiem

⁷⁵ *Ślązacy nie chcą walczyć w polskiej armii* „Ślązak” nr 1, 15.05.1919.

⁷⁶ *Niesłychane postępowanie wojska polskiego przeciwko naszej ludności w Bażanowicach i w Pruchnej* „Ślązak” nr 6, 10.10.1919.

⁷⁷ *Jakoś stoi sprawa autonomii Śląska?* „Ślązak” nr 1, 15.05.1919.

⁷⁸ Piotr Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskiem w latach 1918-1939* Warszawa-Kraków, 1972, s 78.

o terytorium na którym ów plebiscyt miałby się odbyć. Strona polska chciała bowiem zrezygnować z plebiscytu w powiecie frydeckim, gdzie poparcie i tak miałyby znikome, domagając się jednak tego samego od strony czeskiej względem powiatu bielskiego, w którym Czesi poparcia nie mieli, jednak swoich zwolenników posiadał Józef Koźdoń. Ostatecznie komisja stwierdziła że plebiscyt odbędzie się na terenie całego kraju⁷⁹. Przez następny rok na terenie Księstwa Cieszyńskiego dochodziło do masowych zabójstw, pobić oraz rabunków na tle politycznym. Czeska oraz polska polityka zastraszania miejscowej ludności przyniosła efekt odwrotny od oczekiwanego.

Wobec takiej sytuacji oraz trwającej wojny polsko-bolszewickiej, 22 czerwca 1920r. strona polska oficjalnie wycofała się z plebiscytu⁸⁰. Taką samą decyzję podjęła strona czeska. Wobec powyższego, 28 lipca 1920 roku, Rada Ambasadorów Ligi Narodów zadecydowała o podziale Śląska Cieszyńskiego, opierając jego granicę na rzece Olza. Paradoksalnie jednak Polsce przypadły tereny zdominowane przez Niemców oraz Ślązaków a powiaty w których przeważała ludność opowiadająca się za Polską, znalazły się w granicach Czechosłowacji⁸¹. Nowy kształt granic zaczął obowiązywać 10 sierpnia 1920 roku i przetrwał do polskiej

Rysunek 13. Mapa przedstawiająca podział Księstwa Cieszyńskiego pomiędzy Czechosłowacją (kolor żółty) oraz Polskę (kolor różowy).

Źródło: Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, *Atlas Historyczny–Górny Śląsk w XX wieku*, Gliwice-Opole 2013

aneksji czechosłowackiego Zaolzia w 1938 roku, dzieląc Księstwo Cieszyńskie oraz samo miasto Cieszyn. Z racji nowej przynależności państwowej spornego terytorium, wielu działaczy Śląskiej Partii Ludowej musiało opuścić swoje domy i udać się w bezpieczniejsze miejsca.

⁷⁹ *Czesi i Polacy wobec plebiscytu „Ślązak”* nr 5, 26.09.1919.

⁸⁰ *Polska zrzekła się oficjalnie plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim „Ślązak”* nr 25, 25.06.1920.

⁸¹ Krzysztof Nowak, *Leon Wolf (1883-1968) Biografia polityczna*, Katowice 2002 s. 68-69.

ROZDZIAŁ III

POWSTANIA I PLEBISCYT NA GÓRNYM ŚLĄSKU

3.1. PIERWSZE I DRUGIE POWSTANIE

Klęska monarchii austro-węgierskiej oraz Prus w I wojnie światowej przyniosła niepodległość wielu narodom Europy Środkowej oraz Wschodniej. Jednym z takich narodów był naród polski, który wreszcie po 123 latach zaborów doczekał się wolnej Rzeczypospolitej. Polska, z uwagi na średniowieczne koneksje oraz liczną ludność polskojęzyczną zamieszkującą Górny Śląsk, rościła sobie wobec niego pretensje terytorialne, a Niemcy z uwagi na strategiczną pozycję śląskiego przemysłu w swojej gospodarce oraz ludność niemiecką na tych terenach nie miały zamiaru dopuścić do jakichkolwiek przesunięć granic. Dotychczasowe atuty tego regionu: silny przemysł, bogate źródła surowców naturalnych, liczne zabytki kultury i sztuki oraz przede wszystkim mozaika narodowościowa stały się przyczyną ścierania się wpływów i interesów różnych stron konfliktu. Strona Polska, reprezentowana przez Wojciechem Korfantego domagała się przyłączenia całego byłego zaboru pruskiego wraz z polskimi powiatami Górnego Śląska do nowopowstałego państwa polskiego⁸².

Początkowo, komisja aliancka pod przewodnictwem Francuzów, ugięła się pod polskimi żądaniami i 7 maja 1919 r. na konferencji w Wersalu, przedstawicielom rządu niemieckiego przedstawiono projekt przyłączenia całego terytorium pruskiego Górnego Śląska do Polski, wraz z linią kolejową relacji Racibórz-Brzeg. Projekt ten, poza oczywistą krytyką niemiecką, spotkał się również z olbrzymią krytyką ze strony Wielkiej Brytanii, która wyznawała zasadę równowagi sił na kontynencie europejskim i nie chciała dopuścić do zbyt wielkiego wzrostu potęgi Francji kosztem przegranych Niemiec. Z kolei opinia niemiecka nie wyrażała zgody na utratę choćby części Górnego Śląska. W odpowiedzi na projekt oddania ziem śląskich Polsce, doszło na Górnym Śląsku do licznych wieców, pochodów oraz demonstracji protestacyjnych organizowanych przez Wolne Zjednoczenie Ochrony Górnego Śląska (z niem. *Freie Vereinigung zum Schutze Oberschlesiens*). Wystąpienia te miały

⁸² J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 219.

zakomunikować, że tutejsza ludność nie zgadza się z decyzją z Wersalu.

Taki obrót spraw wzbudził niepokój wśród polskiej części ludności Górnego Śląska, wobec czego również zorganizowano wiece, domagając się likwidacji wprowadzonego wcześniej stanu oblężenia, przywrócenia wolności słowa oraz rozwiązania Dywizji Ochrony Pogranicza (z niem. Grenzschutz-Division). Jeszcze w styczniu 1919 roku, w graniczącym z Górnym Śląskiem Sosnowcu, powstała konspiracyjna Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska (POW), której celem było oderwanie Górnego Śląska od państwa niemieckiego oraz połączenie go z niepodległym państwem polskim.⁸³ Przedstawiciele komisji pokojowej czując niemoc w dyplomatycznym rozwiązaniu kwestii zachodniej granicy II Rzeczypospolitej zdecydowali o przeprowadzeniu plebiscytu na spornym terytorium. Uspokoilo to stronę niemiecką i przybliżyło ich do pozostawienia prowincji w granicach swojego państwa, jednak nie zamierzano zostawić wszystkiego losowi.

Rozpoczęły się antypolskie szykany we wszystkich dziedzinach życia. Ograniczano działalność Polskich towarzystw kulturowych, oczerniano polskie organizacje zawodowe i partie polityczne. Wzrosła aktywność nacjonalistycznych bojówek mających na celu zastraszenie ludności propolskiej, a wszystko to za przyzwoleniem wciąż obowiązującej władzy niemieckiej. POW Górnego Śląska domagał się w Warszawie wsparcia dla akcji zbrojnej przeciwko Niemcom. Napięta sytuacja osiągnęła swą kulminację, gdy 11 sierpnia 1919 roku na terenie całej Rejencji Opolskiej wybuchł strajk. Robotnicy w hutach, kopalniach, cementowniach i fabrykach sprzeciwili się zatrudnianiu niemieckich kombatantów z dopiero co zakończonej wojny światowej oraz kończących służbę wojskową w Grenzschutz Niemców, którzy to przecież cały czas ścierali się z członkami POW.

15 sierpnia w kopalni „Myslowitz” w Mysłowicach zebrali się górnicy, którzy domagali się wypłacenia zaległych wypłat. Zniecierpliwiony tłum wtargnął szturmem na teren dyrekcji na co stacjonujący tam oddział Grenzschutz odpowiedział ogniem. Doszło do masakry, w której zginęło 7 górników, 2 kobiety oraz 13-letni chłopiec⁸⁴. Wydarzenie to wywołało szok na terenie całej Rejencji Opolskiej i skutkowało wydaniem rozkazu Polskiej Organizacji Wojskowej do rozpoczęcia walki zbrojnej.

W ten sposób, w nocy z 16 na 17 sierpnia wybuchło I Powstanie Śląskie. Powstańcy, wykorzystując na początku element zaskoczenia⁸⁵ zajęli kilka strategicznych punktów w kilku miejscowościach, jednak w obliczu świetnie uzbrojonego wojska niemieckiego nie mogli

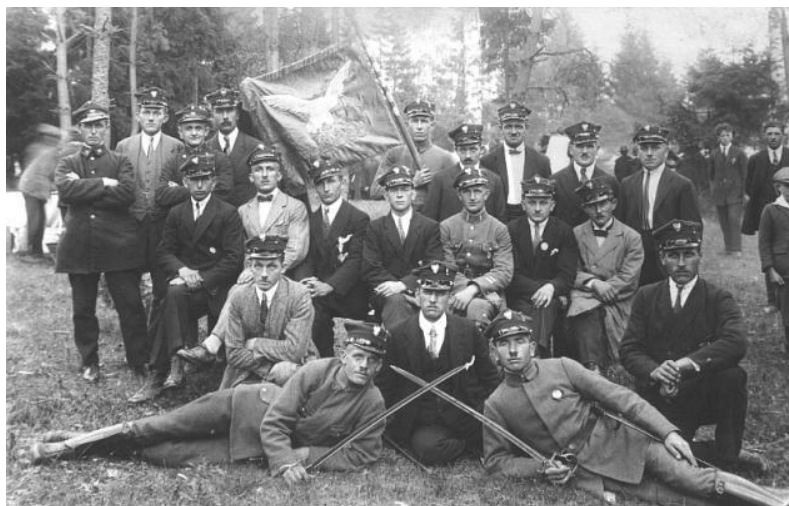
⁸³ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 221

⁸⁴ Kazimierz Popiołek, *Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku*, Katowice 1984, s. 511.

⁸⁵ Józef Grzegorzek, *Pierwsze powstanie śląskie 1919 roku w zarysie*, Katowice 1935, s. 168.

myśleć o zwycięstwie. Zasięg walk objął rejony Pszczyny, Tych, Wodzisławia, Rybnika, Katowic, Bytomia oraz Tarnowskich Gór.

Walki zbrojne zostały zakończone 24 sierpnia 1919 roku, co dla wielu powstańców oznaczało ucieczkę poza Górny Śląsk, na tereny II Rzeczypospolitej. Prasa niemiecka podkreślała społeczny i robotniczy charakter walk natomiast prasa polska uważała, iż walka była toczona głównie na tle narodowym. Zgodnie uważano jednak, iż taka eskalacja przemocy jest niepotrzebna. Jak napisano w propolskim „Katoliku”: „Polityka polska na Górnym Śląsku powinna naszym zdaniem być bardziej pacyfikacyjna, niż wojownicza.”⁸⁶ Po powstaniu, skupiono się na kampanii plebiscytowej. Jednym z jej elementów widocznych aż do dnia dzisiejszego było powoływanie polskich klubów sportowych, które miały być przeciwwagą dla obecnych już klubów niemieckich. Najstynniejszymi klubami założonymi w tym czasie były: Ruch Chorzów, Polonia Bytom oraz Ruch Radzionków. Środowiska polskie

Rysunek 14. Uczestnicy pierwszego powstania śląskiego.

Źródło: www.slaskie.regiopedia.pl, stan na 10.08.2016

domagały się równouprawnienia języka polskiego w szkołach i urzędach oraz zniesienia niemieckiej policji. Ulotkom propagandowym, wiecom oraz manifestacjom towarzyszył także wzajemny terror nacjonalistycznych bojówek polskich i niemieckich.

17 sierpnia 1920 roku doszło

do wydarzeń, które zapoczątkowały II powstanie śląskie. Niemieccy awanturnicy, sympatyzujący z Armią Czerwoną, zgromadzili się pod kwaterą francuskiego kontrolera powiatowego w Katowicach i przeprowadzili szturm na jego budynek.⁸⁷ Francuscy żołnierze otworzyli ogień, zabijając kilku napastników, a wzburzony tłum ruszył w kierunku centrum Katowic niszcząc wszelkie objawy polskości: domy, sklepy oraz lokale plebiscytowe. Doszło do bójek i na ulicach znajdowało się wielu rannych Polaków, którym miał pomagać dr Andrzej Mielecki, którego to schwytano i pobito na śmierć. Niemiecka historiografia uważa jednak, iż to nie niemieckie bojówki rozpoczęły szturm a sympatyzujący z Armią Czerwoną niemieccy komuniści sprzeciwiający się wojnie polsko-bolszewickiej, a dr Mielecki został

⁸⁶ Marek Czaplinski, *Adam Napieralski 1861-1928 biografia polityczna*, Wrocław 1974 s. 225-226.

⁸⁷ Guido Hitze, *Carl Ulitzka (1873-1953) oder Oberschlesien zwischen den Weltkriegen*, Dusseldorf 2002 s. 302.

wywleczony z domu i zabity za działalność polską a nie pomoc rannym⁸⁸.

Na wskutek zamieszek w Katowicach, oraz żądań młodych członków POW, 19 sierpnia 1920 roku Wojciech Korfanty wydał rozkaz o rozpoczęciu działań zbrojnych. Uważał on, iż taka decyzja nie dopuści do anarchii w szeregach polskich. Naprzeciw POW wystąpiła Samoobrona Górnego Śląska (Selbstschutz Oberschlesiens), rekrutowanej z rodowitych mieszkańców obszaru plebiscytowego. Zasięg walk objął powiaty: katowicki, pszczyński, bytomski, rybnicki, lubliniecki, zabrzański, tarnogórski, oraz gliwicki⁸⁹, a powstańcy zdobyli szereg mniejszych miejscowości, min. Piekary, Brzeziny, Szopienice, Janów czy Mikołów jednak żadnego większego miasta ze względu na stacjonujące tam wojska alianckie.⁹⁰ Wobec takiej manifestacji zbrojnej oraz cały czas trwających strajków, 24 sierpnia 1920 roku Międzysojusznicza Komisja Pokojowa zdecydowała o wycofaniu niemieckiej Sicherheitspolizei oraz o powołaniu polsko-niemieckiej Policji Górnego Śląska, zwanej Policją Plebiscytową (Abstimmungspolizei). Najważniejszy postulat Korfantego został spełniony wobec czego 26 sierpnia wydano rozkaz o zaprzestaniu walk⁹¹.

⁸⁸ Guido Hitze, *Carl Ulitzka (1873-1953) oder Oberschlesien zwischen den Weltkriegen*, Dusseldorf 2002, s. 303.

⁸⁹ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 224.

⁹⁰ Jan Ludyga Laskowski, *Zarys historii trzech powstań śląskich 1919-1920-1921*, Warszawa-Wrocław 1973.

⁹¹ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 224.

3.2. PLEBISCYT

Zakończenie walk dało zielone światło do wznowienia akcji propagandowych w kampanii plebiscytowej. Były one konieczne ze względu na ludność indyferentną

Rysunek 16. Niemiecki plakat z tekstem „polski wilk pragnie waszego domu”. Źródło: www.polskieradio.pl, stan na 10.08.2016

narodowo, która biorąc udział w plebiscycie nie kierowała się poczuciem narodowym, gdyż takowego nie miała, lecz ewentualnymi korzyściami wynikającymi z przynależności do danego państwa.⁹² Zauważano, że część Ślązaków twierdziła: „Są Niemcy, jestem Niemcem, będzie Polska, wtedy będę Polakiem.”⁹³ Dlatego propagandę rozszerzono na wszelkie możliwe dziedziny życia społecznego, zawodowego i kulturowego.

Przekazy propagandy można było odnaleźć w filmie, teatrze, kabarecie, na

koncertach, chórach, czy widowiskach sportowych⁹⁴. Ponownie dochodziło do morderstw aktywistów obydwu obozów, z których najsłynniejsze to morderstwo Teofila Kupki, który będąc kierownikiem w PKPleb negatywnie oceniał przyznawanie stanowisk administracji polskiej na Górnym Śląsku przybyszom z Wielkopolski. Dlatego

domagał się zmian w prowadzeniu polityki względem rdzennej ludności śląskiej. Po odmowie Wojciecha Korfantego, założył Górnośląski Komitet Plebiscytowy, a

po uznaniu niepodległości za utopię, nawiązał współpracę z Kurtem Urbankiem, niemieckim komisarzem plebiscytowym. 20 listopada 1920 roku do jego domu zapukało dwóch mężczyzn

Rysunek 15. Polski plakat propagandowy z okresu plebiscytu. Źródło: www.ngopole.pl, stan na 10.08.2016

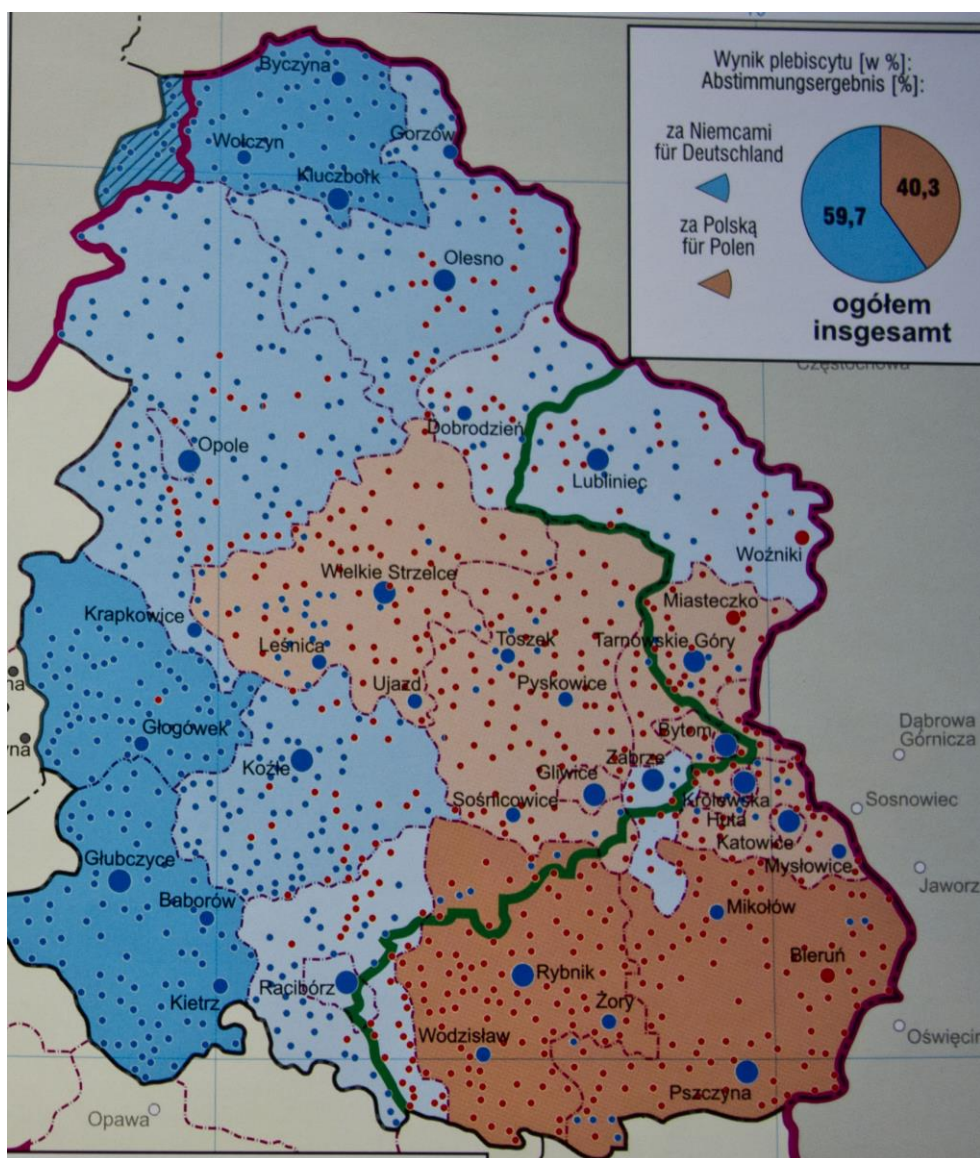
⁹² J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 224.

⁹³ D. Kisielewicz, Arka Bożek (1899–1954). Działacz społeczno-polityczny Śląska Opolskiego, Opole 2006, s. 32.

⁹⁴ Ibidem, s. 224.

a później na oczach dzieci i ciężarnej żony zamordowano.

Za jego śmierć odpowiadali mordercy na zlecenie PKPleb⁹⁵. Pomimo ujęcia morderców nigdy ich nie skazano, ponieważ Komisja Aliancka zarekwirowała akta sprawy a jednego z morderców wywieziono z aresztu śledczego⁹⁶. Postać Kupki została przez Niemców użyta do propagandy analogicznie jak postać dr Andrzeja Mieleckiego przez Polaków. Skutki kampanii plebiscytowej były katastrofalne. Łącznie ponad 3000 Górnślązaków proniemieckich oraz propolskich zapłaciło życiem za swoją działalność. Nie przeszkodziło to jednak w uzyskaniu nieosiągalnej jak na dzisiejsze standardy frekwencji.

Rysunek 17. Mapa przedstawiająca przebieg plebiscytu. Na niebiesko zaznaczono tereny głoszące za Niemcami. Kolorem czerwonym oznaczono zwolenników Polski.
Źródło: Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, *Atlas Historyczny – Górny Śląsk w XX wieku*, Gliwice-Opole 2013, s. 19

⁹⁵ „Zbrodnia Kaina na Teofilu Kupka.” Wola Ludu – Der Wille des Volkes 04.12.1920 r.

⁹⁶ dr hab. Sebastian Fikus, *Niemieckie interpretacje plebiscytu na Górnym Śląsku w 1921 roku.* [w:] red. Tadeusz Skoczek, *Górny Śląsk 1918-1922*, Warszawa 2015 r., s. 42

Plebiscyt odbywał się w dniach 13, 14, 15 oraz 20 marca 1921 roku. Spośród uprawnionych do głosowania 1 221 274 osób głosowało prawie 98% z nich. Za Polską opowiedziało się 479 365 osób, Niemcy zaś, zdobyły 707 393 głosów⁹⁷. Niemcy najwięcej głosów zdobyły w powiatach zachodnich oraz w miastach na prawach powiatu, tj. Bytom (74,7%), Królewska Huta (74,8), Gliwice (78,9%), Katowice (85,4%), Opole (95%) oraz Racibórz (90,9%). Polacy zdecydowanie zwyciężyli w powiatach pszczyńskim (74,1%), rybnickim (65,2%), tarnogórskim (61,7%) oraz toszecko-gliwickim (57,5%)⁹⁸.

Zwycięstwo Niemiec było zasługą między innymi emigrantów śląskich urodzonych na terenie plebiscytowym a mieszkających na terenie rzeszy, których uprawnienia do głosowania domagała się strona polska błędnie uważając że 80% z nich stanowi lud polski⁹⁹. Jako główne źródło porażki można jednak przyjąć zbyt optywizm działaczy polskich. Wystarczy bowiem zestawić ilość ludności w rejencji opolskiej należącej do polskiej grupy językowej z głosami

Rysunek 18. Mieszkańcy Opola czekający na gazety z wynikami plebiscytu.

Źródło: www.ngopole.pl stan na 10.08.2016

za Polską, aby zrozumieć, że kilkaset tysięcy polskojęzycznych Górnślązaków zagłosowało za Niemcami. Sam wynik plebiscytu nie odpowiadał jeszcze na pytanie, jak ukształtowane będą granice Górnego Śląska. Do Paryża wysłano dwa raporty. Pierwszy, proniemiecki, brytyjsko-włoski zakładał przyznanie Polsce tych powiatów

gdzie ta zdobyła zdecydowaną większość.

Drugi, francuski zakładał przyznanie

Polsce większości obszaru plebiscytowego wraz z całym okręgiem przemysłowym, wzdłuż tzw. linii Korfantego. Według mojej oceny, linia Korfantego niejako przeczyła jego słowom o kierowaniu się dobrem ludu górnośląskiego i stworzyła podwaliny pod mnóstwo teorii twierdzących iż wszystkie starania Polski o Górny Śląsk miały na celu jedynie zdobycie dla niej jednego z największych ośrodków przemysłu w Europie.

⁹⁷ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 225

⁹⁸ Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, *Atlas Historyczny – Górny Śląsk w XX wieku*, Gliwice-Opole 2013, s. 19.

⁹⁹ Jan Przewłocki, *Wojciech Korfanty - polityka, wstępy i niepowodzenia*, Kielce 1993, s. 63.

3.3. TRZECIE POWSTANIE

Wyniki plebiscytu nie pomogły, a nawet utrudniły ustalenie granicy. Po długich negocjacjach zwyciężył projekt włosko-brytyjski, tzw. linia Sforzy¹⁰⁰. Termin jego zatwierdzenia ustalono na maj 1921 roku. Obóz polski, który nie potrafił pogodzić się z porażką, zdecydował o wywołaniu kolejnego powstania, które tym razem przerodziło się w krwawy konflikt zbrojny. W nocy z 2 na 3 maja 1921 roku rozpoczęto działania które na

Rysunek 19. Wojciech Korfanty, przywódca polskiego powstania. Ojciec polskiego sukcesu na Górnym Śląsku.

Źródło: www.encyklopedia.pwn.pl, stan na 10.08.2016

zawsze wpisały się w pamięć Górnślązaków.

O to bowiem doszło do wojny domowej w której sąsiad chwycił za broń przeciwko sąsiadowi. Jak opisuje jeden z powstańców w 1996 roku: „Nowa Polska zaczęła rościć coraz to nowe żądania, zwłaszcza terytorialne. I pojawiło się coś czego przed tym nie było... Najbliżsi sąsiedzi stali się nagle wrogami, Owa nienawiść, która wkrótce miała przynieść tragicznie żniwo, zdarzała się nawet w rodzinach. Nagle okazywało się, że jeden brat sprzyja Polakom a drugi Niemcom.”¹⁰¹

Dowódcą sił powstańczych był Wielkopoleś, płk Maciej Mielżyński, natomiast siłami Samoobrony Górnego Śląska dowodził urodzony w Pszczynie gen. Karl Hofer. W działaniach aliantów brak było spójności działań. O ile oddziały włoskie i brytyjskie powstrzymywały nacierających powstańców o tyle Francuzi nie robili nic, aby chronić ludność niemiecką, a nawet wycofywali swoje jednostki z pasma przemysłowego¹⁰². Powstańcy w ciągu tygodnia opanowali teren określany mianem linią Korfantego, następnie umocnili swoje pozycje tworząc łańcuch fortyfikacji¹⁰³. Najbardziej zaciekle bitwy miały miejsce w trzeciej fazie walk, na przełomie maja i czerwca. Wtedy też doszło do słynnej bitwy na Górze św. Anny (21-26 Maj 1921r.) która to była przełomowym momentem walk i uznaje się ją za początek wycofywania jednostek polskich¹⁰⁴. W szeregach powstańców walczyło ok. 50 000- 60 000 żołnierzy, w skład których wchodziło 38 000 członków POW

¹⁰⁰ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 226.

¹⁰¹ Ewald Stefan Pollok, *Śląskie tragedie*, Żyrowa 2002, s. 236.

¹⁰² Karl Hofer, *Oberschlesien in der Aufstandszeit 1918-1921. Erinnerungen und Dokumente*, Berlin 1938.

¹⁰³ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 226.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 226.

(w tym 5 000 ludności napływowej oraz 9 000 czynnych żołnierzy Wojska Polskiego)¹⁰⁵. W trakcie powstania do oddziałów polskich dołączyło ok. 10 000 Polaków, w tym byli żołnierze Armii Hallera oraz tysiące ochotników z terenów całej II Rzeczypospolitej. Po stronie niemieckiej walczyło zaś ok 40 000 żołnierzy Selbstschutzu wśród których 8 500 pochodziło spoza terenu plebiscytowego, głównie z Dolnego Śląska oraz pozostałych landów niemieckich¹⁰⁶.

W momencie największego zasięgu walk, 12 maja 1921 roku, Wojciech Korfanty zdecydował o zaprzestaniu walk. W obozie polskim doszło do buntu. Jednym z jego prowodyrów był późniejszy wojewoda śląski i największy przeciwnik Wojciecha Korfantego – por. Michał Grażyński, który to domagał się kontynuowania bratobójczej walki. Bunt został stłumiony, a jego dowództwo aresztowane i usunięte za stanowisk kierowniczych¹⁰⁷.

Nie była to jedyna niesubordynacja względem Korfantego. Jak pisał jego osobisty sekretarz – Włodzimierz Dąbrowski, Korfanty miał mówić do polityków w Warszawie: „Wczoraj zjawili się u mnie dowódcy wszystkich grup frontowych i żądali ode mnie ogłoszenia suwerennego państwa śląskiego”¹⁰⁸ i dalej „Może wyskoczyć Górny Śląsk, Anglicy na tę koncepcję tylko czyhają. Miejscowy wielki przemysł ją poprze, tak samo ludność.”¹⁰⁹

Rysunek 20. Michał Grażyński, jeden z dowódców III powstania.

Źródło: www.gornyslask.wordpress.com, stan na 10.08.2016

Według tej samej relacji polski minister spraw zagranicznych Jan Dąbski, miał nazwać III powstanie Żeligowszczyzną w gorszym wydaniu. Tak samo postrzegano powstanie w zagranicznych mediach. Twierdzono, iż próba postawienia Komisji Alianckiej przed faktem dokonanym poprzez zbrojne zajęcie Górnego Śląska jest łamaniem Traktatu Wersalskiego a Polska jest ostatnim krajem który powinien się tego dopuścić oraz, że gdyby Polska wykazywała taką samą determinację w działaniu w czasach walki o swoją wolność

¹⁰⁵ Ewald Stefan Pollok, *III Powstanie śląskie, jako działanie planowane i inspirowane*, konferencja Uniwersytetu Opolskiego oraz Urzędu Marszałkowskiego w Opolu, dostępne na www.silesia-schlesien.com, stan na 08.07.2016.

¹⁰⁶ Franciszek Biały, *Niemieckie ochotnicze formacje zbrojne na Śląsku w latach 1918-1923*, Katowice 1976 s. 117.

¹⁰⁷ Jan Przewłocki, *Wojciech Korfanty – polityka, wloty i niepowodzenia*, Kielce 1993, s. 72.

¹⁰⁸ Włodzimierz Dąbrowski, *III powstanie śląskie*, Londyn 1973 s. 178.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 178.

to zginęłoby mniej Francuzów, Włochów oraz Brytyjczyków.¹¹⁰ Walki ostatecznie ustały w ostatnim tygodniu czerwca 1921 roku a teren plebiscytowy był stopniowo oczyszczany z jednostek wojskowych aż do 5 lipca tego samego roku¹¹¹. Rada Najwyższa nie potrafiła zdecydować o losach Górnego Śląska dlatego sprawę tą skierowano do Rady Ligi Narodów, która 12 października 1921 roku zdecydowała o podziale terenu plebiscytowego, który dla Polski był dużo korzystniejszy od wyniku w plebiscycie.

Rysunek 21. Tereny Górnego Śląska podzielone pomiędzy państwa ościenne. Kolor niebieski oznaczono przynależność do Niemiec, kolor żółty do Czechosłowacji a kolor różowy do Polski.
 Źródło: Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, *Atlas Historyczny-Górny Śląsk w XX wieku*, Gliwice-Opole 2013, s. 23

Tym sposobem wszelkie pytania o słuszność wywołania III powstania śląskiego z punktu widzenia polskiego interesu narodowego były bezzasadne. Z podzielonego terytorium utworzono polskie województwo śląskie o obszarze 3 213 km² (29%) z liczbą 954 500 mieszkańców oraz niemiecką Provinz Oberschlesien zajmującą 7 794 km² (71%) z 1 165 500 ludności¹¹². Z 82 kopalń na terenie plebiscytowym Polsce przypadły 63, z 14 hut Polsce przypadło 9. Dzięki swoim działaniom, II RP otrzymała tereny na których znajdowało się 85% zasobów węglowych oraz 75% zakładów przemysłowych pruskiego Górnego Śląska¹¹³. Wśród takiego nasycenia przemysłu dochodziło do licznych kuriozum, np. dzisiejsza kopalnia Sońnica-Makoszowy, pozostająca wówczas w ówczesnych Niemczech

¹¹⁰ „Z Górnego Śląska” Nowy Czas, nr 19, 25.05.1921.

¹¹¹ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 226.

¹¹² Ibidem, s. 226.

¹¹³ F. Gregory Campbell, *The Struggle of Upper Silesia 1919-1922*, Chicago 1970, s. 385.

posiadała bramę wjazdową na terenie Polski, co oznaczało iż górnicy z Provinz Oberschlesien, aby dojść do pracy w Niemczech musieli pokonać przejście graniczne niemiecko-polskie a później skierować się na bramę kopalni, która stanowiła również przejście graniczne¹¹⁴. Toteż na przestrzeni następnych dwóch lat dokonywano drobnych korekt granic w celu usprawnienia życia publicznego oraz transportu.

Tak ukształtowane granice Górnego Śląska, nie licząc wcielenia przez III Rzeszę Śląska Opawskiego oraz zajęcia przez II RP Zaolzia w 1938 roku, przetrwały do września 1939 roku.

¹¹⁴ Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, *Atlas Historyczny–Górny Śląsk w XX wieku*, Gliwice-Opole 2013, s. 22.

3.4. WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE

Polska, zgodnie z ustawą konstytucyjną z 15 lipca 1920 roku, w której Sejm Ustawodawczy utworzył województwo śląskie z własnym statutem organicznym dla wszystkich terenów śląskich włączonych w granice II RP¹¹⁵, połączyła otrzymane terytorium, z częścią które przypadło jej po sporze z Czechosłowacją, powiększając obszar województwa do 4 216 km². Było to najmniejsze a zarazem najbardziej rozwinięte województwo, którego Stolicą wybrano Katowice, gdzie też wybudowano gmach Sejmu Śląskiego – jednoizbowego parlamentu autonomicznego województwa utworzonego na wzór Sejmu RP. Posiadał on taką samą ordynację wyborczą, taki sam sposób podejmowania uchwał, zwoływania i rozwiązywania posiedzeń oraz kompetencji i praw posłów. Różnił się natomiast ich liczbą.

Po plebiscycie ich liczba wynosiła 48 jednak na mocy konstytucji kwietniowej zmniejszono ich liczbę do 24. Głównymi jej atrybutami były Skarb Śląski oraz ww. Sejm który nim dysponował. Do Warszawy trafiało tylko ok. 7% dochodów wypracowanych na terytorium województwa. Sejm Śląski posiadał szerokie kompetencje w zakresie życia publicznego, religijnego, transportu, szkolnictwa, pożarnictwa, czy organizacji policji¹¹⁶. Dodatkowo Sejm posiadał także kompetencje bierne, dzięki czemu wszelkie narzucane przez Sejm w Warszawie regulacje dotyczące przemysłu ciężkiego wymagały zgody sejmiku w Katowicach. Uszczuplenie kompetencji Sejmu Śląskiego wymagało jego zgody. Identycznie sprawa miała się ze zniesieniem autonomii śląskiej, jednak zmieniony art. 81 konstytucji kwietniowej uchylił ten przepis, łamiąc tym samym przepisy prawne¹¹⁷.

Władzę wykonawczą sprawował, mianowany z ramienia Prezydenta RP, wojewoda śląski i Rada Wojewódzka. Kompetencje poszczególnych oddziałów Rady i Urzędu można by dzisiaj przyrównać do resortów ministerialnych¹¹⁸. Oficjalnie autonomię województwa zniesiono dekretem Krajowej Rady Narodowej z 6 maja 1945 roku¹¹⁹. Autonomia Śląska była narzędziem w rękach polskich polityków, swoistym magnesem, który miał przyciągnąć i zachęcić obojętną narodowo ludność śląską do optowania za przynależnością do II Rzeczypospolitej. I choć w praktyce nie funkcjonowało ono tak jak pierwotnie zakładano było ono namiastką niepodległości, o którą tak wielu Górnoszlązaków zabiegało.

¹¹⁵ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 238.

¹¹⁶ Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego (Dz. U. z 1920 r. Nr 73, poz. 497).

¹¹⁷ J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011, s. 242.

¹¹⁸ Ibidem, s. 242

¹¹⁹ Ustawa Konstytucyjna z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu statutu organicznego województwa śląskiego (Dz. U. z 1945 r. Nr 17, poz. 92).

ZAKOŃCZENIE

Zbadany przeze mnie temat nie został do końca wyczerpany. Problem tożsamości Ślązaków w środowisku odradzania się państw narodowych i ustalania nowych granic wymaga o wiele większego nakładu pracy, czasu i badań. Forma tej pracy oraz dostępność źródeł historycznych nie pozwala w pełni wyjaśnić pomysłu utworzenia niepodległego państwa śląskiego w czasach nowożytnych.

Według mojej oceny, niemożliwe jest jednoznaczne określenie działań śląskich organizacji niepodległościowych ze Związkiem Górnoślązaków na czele, które zwalczane były zarówno przez państwo niemieckie jak i polskie. Propaganda narodowa uprawiana w tamtym okresie działała tak sprawnie, że dziś, z perspektywy czasu niemożliwym jest odpowiedzenie na pytanie „kim byli Ślązacy?”

W trakcie prowadzenia badań natrafiałem na informacje o różnych motywach angażowania się młodych obywateli Górnego Śląska w polskie i niemieckie organizacje wojskowe. Niektóre z nich były głębokie jak emocjonalna więź z danym państwem, inne płytkie, jak korzyści finansowe wynikające z działań zbrojnych. Wydaje mi się jednak, że w tamtym czasie ważniejsze od dobra tego regionu oraz tożsamości ludzi na Górnym Śląsku były interesy gospodarcze państw ościennych i ich sojuszników.

"To ziemia, na której rodzą się diamenty." i "Pragnę was jeszcze zachęcić, abyście nadal strzegli swojej tożsamości, pielęgnując więzi rodzinne, pogłębiając znajomość swojego języka i starając się przekazywać swą bogatą tradycję młodemu pokoleniu."

-Jan Paweł II do Ślązaków.

Wydarzenia które miały miejsce niemal 100 lat temu doczekały się bardziej wyważonych interpretacji. Coraz częściej nacisk kładzie się na pokazanie dramatu ludzi muszących stawać przeciwko własnym braciom i na okazywaniu szacunku wszystkim tym, którzy zginęli za lepszy, w swojej ocenie, Górny Śląsk.

BIBLIOGRAFIA

- Bahlcke J., Gawrecki D., Kaczmarek R., *Historia Górnego Śląska*, Gliwice 2011.
- Biały F., *Niemieckie ochotnicze formacje zbrojne na Śląsku w latach 1918-1923*, Katowice 1976.
- Campbell F. G., *The Struggle of Upper Silesia 1919-1922*, Chicago 1970.
- Ciągwa J., *Autonomia Śląska (1922-1939)*, Katowice, 1988.
- Czapliński M., *Adam Napieralski 1861-1928*, biografia polityczna, Wrocław 1974.
- Davies N., *Boże Igrzysko. Historia Polski*, Kraków, 2006.
- Dąbrowski W., *III powstanie śląskie*, Londyn 1973.
- Długajczyk E., *Górny Śląsk po powstaniach i plebiscycie*, Katowice 1977.
- Dobrowolski P., *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków 1972.
- Fikus S., *Niemieckie interpretacje plebiscytu na Górnym Śląsku w 1921 r.*, (Red.) Skoczek T., *Górny Śląsk 1918-1922*, Warszawa 2015
- Gawrecki D., *Śląskość w państwie Habsburgów 1742-1918*, tom 52, Opole 1993.
- Grzegorzek J., *Pierwsze powstanie śląskie 1919 roku w zarysie*, Katowice 1935.
- Heck R., Orzechowski M., *Historia Czechosłowacji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969.
- Hitze G., *Carl Ulitzka (1873-1953) oder Oberschlesien zwischen den Weltkriegen*, Dusseldorf 2002.
- Hoefler K., *Oberschlesien in der Aufstandszeit 1918-1921. Erinnerungen und Dokumente*, Berlin 1938.
- Jeske Choiński T., *List ze Śląska*, *Wiek*, nr 85, 1880.
- Kamusella T., *Schlonska mowa. Język, Górny Śląsk i nacjonalizmy*, Zabrze 2005.
- Kamusella T., *Upper Silesia 1870-1920: between region, religion, nation and ethnicity: East European Quarterly*, XXVIII, No. 4, 2005.
- Karski J., *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1946*, Kraków, 1989.
- Kisielewicz. D., *Arka Bożek (1899-1954). Działacz społeczno-polityczny Śląska Opolskiego*, Opole 2006
- Klein E., *Konferencja górnośląskich rad robotniczych i żołnierskich 22 listopada 1918 roku w Gliwicach (Podróż Hugona Haasego na Górny Śląsk)*, „*Studia Śląskie*” tom 23, Opole, 1973.
- Klein E., *Międzynarodowe czynniki niemieckie a prawa Górnego Śląska w grudniu 1918 roku (aneks I)*, „*Studia Śląskie*” tom XIII, Opole 1968.
- Klein E., *Międzynarodowe czynniki niemieckie a sprawa Górnego Śląska w grudniu 1918*

- roku (aneks II), „*Studia Śląskie*” tom XIII, Opole 1968.
- Klein E., *Niemieckie plany separatystyczne w listopadzie i grudniu 1918*, „*Prawo XXXIV*”, Wrocław 1971.
- Klein E., *Niemieckie separatystyczne koncepcje na Śląsku w okresie konferencji wersalskiej*, „*Studia Śląskie*” tom XXXV, Opole 1979.
- Kordecki M., Smolorz D., *Atlas Historyczny–Górny Śląsk w XX wieku*, Gliwice-Opole 2013.
- Ludyga Laskowski J., *Zarys historii trzech powstań śląskich 1919-1920-1921*, Warszawa-Wrocław 1973.
- Malinowski L., *Listy z podróży etnograficznej po Szląsku*, 1872.
- Nowak K., *Leon Wolf (1883-1968) Biografia polityczna*, Katowice 2002.
- Osers E., *Silesian idiom and language*, *Slavonic Encyclopedia*, Nowy Jork 1949.
- Pallas L., *Slonzactvi a vznik tzv. Volkslisty*, Opava 1968.
- Pater M., *Polskie postawy narodowe na Śląsku w XIX wieku – część I*, Wrocław-Warszawa 1992.
- Pollok E. S., *Śląskie tragedie*, Żyrowa 2002.
- Popiołek K., *Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku*, Katowice 1984.
- Przewłocki J., *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków, 1978.
- Przewłocki J., *Wojciech Korfanty- polityka, wzloty i niepowodzenia*, Kielce 1993.
- Pysiewicz-Jędrusik R., A. Pustelnik, B. Konopska, *Granice Śląska*, Wrocław 1998.
- Schmidt-Rosler A., *Autonomie und Separatismusbestrebungen in Oberschlesien 1918-1922*, „*Zeitschrift für Ostmitteleuropa*”, Forschung 1999.
- Stępnia A., *Kwestia Narodowa a społeczna na Śląsku Cieszyńskim pod koniec XIX i na początku XX wieku*, Katowice 1986.
- Szefer A., *Współpraca tzw. Ślązakowców z Niemcami „Zaranie Śląskie”*, Katowice-Cieszyn, 1963.
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego* (Dz. U. z 1920 r. Nr 73, poz. 497)
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu statutu organicznego województwa śląskiego* (Dz. U. z 1945 r. Nr 17, poz. 92).
- Wanatowicz M. W., *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego 1918-1945*, Katowice, 1994.

Prasa:

- Czesi, Niemcy – „ślązakowcy”*, „Dziennik Cieszyński” nr 190, 21.08.1909
- Czesi i Polacy wobec plebiscytu „Ślązak”* nr 5, 26.09.1919.
- Górnoślązacy zbudźcie się, „Der Bund-Związek” nr 2, 26.03.1920.
- Jak okłamywano koalicję, Bund-Związek*, nr 5, 30.01.1921.
- Jak stoi sprawa autonomii Śląska?*, „Ślązak” nr 1, 15.05.1919.
- Jakie są barwy Górnego Śląska?*, „Der Bund-Związek” nr 27, 19.09.1920.
- Komisja aliancka w Cieszynie*, „Gwiazdka Cieszyńska” nr 29, 18.04.1919.
- Koźdoń J., *List naszego wydawcy p. Koźdonia do naszych czytelników*, „Ślązak” nr 8, 22.02.1919.
- Kronika. (Śląskim „Ślązakom”)*, „Dziennik Cieszyński” nr 56, 10.03.1909
- Latacz E., *Die Losung der oberschlesischen Frage*, „Der Oberschlesier” Nr 13, 1919.
- Latacz E., *Górnoślązacy!! Górny Śląsk zostaje niepodzielny*, Bund-Związek nr 13, 27-03-1921
- Niestychane postępowanie wojska polskiego przeciwko naszej ludności w Bażanowicach i w Pruchnej*, „Ślązak” nr 6, 10.10.1919.
- Polska zrzekła się oficjalnie plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim*, „Ślązak” nr 25, 25.06.1920.
- Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego*, „Ślązak” nr 43, 26.10.1918
- Sejm Śląski zamknięty*, Gwiazdka Cieszyńska nr 91, 12.11.1910
- Spór o Śląsk Wschodni*, „Ślązak” nr 9, 1.03.1919.
- Ślązacy nie chcą walczyć w polskiej armii*, „Ślązak” nr 1 15.05.1919.
- Ślązak nr 1, 13.02.1909
- Ślązakowcy a Czesi*, „Dziennik Cieszyński” nr 280, 27.12.1918.
- „Z Górnego Śląska”* Nowy Czas, nr 19, 25.05.1921
- Zasadnicze myśli do konstytucji wolnego Państwa Wielki Górny Śląsk*, „Der Bund-Związek” 23.04.1920.
- Zasadnicze myśli do konstytucji wolnego Państwa Wielki Górny Śląsk*, „Der Bund-Związek” 23.04.1920.
- „Zbrodnia Kaina na Teofilu Kupka”* Wola Ludu – Der Wille des Volkes 04.12.1920.

Źródła internetowe:

Geremek R., Korfanty W. vs. Carl Ulitzka – Dwa pomysły na Śląsk,
www.historia.focus.pl stan z dnia 20.08.2014

www.donaumonarchie.com stan z dnia: 20.09.2014

Pollok E. S., *III Powstanie śląskie, jako działanie planowane i inspirowane*, konferencja Uniwersytetu Opolskiego oraz Urzędu Marszałkowskiego w Opolu, dostępne na www.silesia-schlesien.com, stan na 08.07.2016

SPIS ILUSTRACJI

Rysunek 1. Pruska Prowincja Śląska 1914.	6
Rysunek 2. Pruska i Austriacka część Górnego Śląska.	10
Rysunek 3. David Lloyd George - premier Wielkiej Brytani który zasłynął z twierdzenia:	12
Rysunek 4. Mapa przedstawiająca sporne tereny Rejencji Opolskiej. Kolorem purpurowym zaznaczono tereny objęte plebiscytem. Źródło: Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, <i>Atlas Historyczny–Górny Śląsk w XX wieku</i> , Gliwice-Opole 2013	13
Rysunek 5. Trójjęzyczna odezwa Komisji Alianckiej do spraw Księstwa Cieszyńskiego.	15
Rysunek 6. Ks. Carl Ulitzka. źródło: www.schlesisches-museum.de stan z dnia 11.02.2015	16
Rysunek 7. Orzeł górnośląski na fladze Górnego Śląska.	19
Rysunek 8. Książę Jan Henryk XV von Hochberg. Źródło: www.daisyvonpless.wordpress.com ,	20
Rysunek 9. Okładka dwujęzycznego organu prasowego Związku Górnoślązaków. Źródło: http://www.kulturelle-autonomie.org , stan na 10.08.2016	21
Rysunek 10. Bytom/Beuthen O. S. 1920r. Źródło: www.upper-silesia.com , stan na 10.08.2016	24
Rysunek 11. Plebiscytowa Komisja Śląskiej Partii Ludowej. Źródło: www.sbc.org.pl , stan na 10.08.2016	26
Rysunek 13. Okładka gazety „Ślązak” organu prasowego partii Józefa Koźdonia.	28
Rysunek 14. Mapa przedstawiająca podział Księstwa Cieszyńskiego pomiędzy Czechosłowację i Polskę.	31
Rysunek 15. Uczestnicy pierwszego powstania śląskiego.	34
Rysunek 16. Polski plakat propagandowy z okresu plebiscytu. Źródło: www.ngopole.pl ,	36
Rysunek 17. Niemiecki plakat z tekstem „polski wilk pragnie waszego domu”. Źródło:	

www.polskieradio.pl , stan na 10.08.2016	36
Rysunek 18. Mapa przedstawiająca przebieg plebiscytu. Na niebiesko zaznaczono tereny głosujące za Niemcami. Kolorem czerwonym oznaczono zwolenników Polski. Źródło: Marcin Kordecki, Dawid Smolorz, <i>Atlas Historyczny–Górny Śląsk w XX wieku</i> , Gliwice-Opole 2013, s. 19	37
Rysunek 19. Mieszkańcy Opola czekający na gazety	38
Rysunek 20. Wojciech Korfanty, przywódca polskiego powstania. Ojciec polskiego sukcesu na Górnym Śląsku.	39
Rysunek 21. Michał Grażyński, jeden z dowódców	40
Rysunek 23. Tereny Górnego Śląska podzielone pomiędzy państwa ościenne. Kolor niebieski oznaczono przynależność do Niemiec, kolor żółty do Czechosłowacji a kolor różowy do Polski.	41

CZEŚĆ DYDAKTYCZNA PRACY LICENCJACKIEJ

WSTĘP

Opisywany przeze mnie temat pracy, obejmujący swoim zagadnieniem dzieje Śląska, jest ledwo dostępny w polskiej edukacji szkolnej. Uczeń zagłębiając się w wiedzę z podręczników szkolnych wie tylko o Śląsku w momencie rozbicia dzielnicowego a później, aż do 1918 roku następuje ogromna dziura, tak jakby Śląsk w tym czasie nie istniał. Uczniowie ze Śląska uczą się więc historii swojego kraju, spoglądają na mapy Polski i przez znakomitą większość część czasu nie widzą związku ich małej ojczyzny z historią Polski. Dodatkowym problemem jest postrzeganie historii, zróżnicowanego kulturowo przecież, Śląska przez pryzmat narodowy. Dochodzi więc do sytuacji w których ledwo zauważalna ilość materiału nt. Śląska w podręcznikach, zawiera próby nieobiektywnego ocenienia konkretnych wydarzeń oraz osób. Metodą zaradzenia takiego stanu rzeczy jest edukacja regionalna.

Edukacja taka może przybierać formę zwyczajnych lekcji historycznych lub np. wyjść grupowych do pobliskich obiektów zabytkowych, żywych pomników historii takich jak muzea, pałace, obiekty industrialne czy pomniki. Uczniowie którzy w przeciwieństwie do historii Polski mogą tym razem utożsamić się z miejscem rozgrywania historii, powinni pracować z większym entuzjazmem, zgłębiać wiedzę z większą ciekawością oraz kontynuować naukę podczas zwyczajnych spacerów po swojej okolicy.

Opracowany przeze mnie konspekt lekcji ma na celu uświadomienie uczniów jak kształtował się terytorialnie Śląsk, jakie wydarzenia oraz postacie miały wpływ na jego dzisiejszy kształt i jak Śląsk wygląda na dzisiejszej mapie Europy. Ponadto uczniowie poznają symbole Śląska oraz jego najważniejsze ośrodki kulturalne.

Zaproponowana przeze mnie wycieczka do nowego jeszcze Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach ma z kolei na celu przybliżenie uczniom historii powstań oraz plebiscytu.

Zapoznanie ich z tym problemem nie tylko na tle narodowym ale także społecznym i gospodarczym. Przede wszystkim jednak, Muzeum Powstań Śląskich pokaże im ten śląski konflikt z poszanowaniem wszystkich Ślązaków, bez kategoryzowania ich ze względu na narodowość. Liczę że taka forma przybliżenia uczniom historii ich regionu pozwoli rozbudzić ich pasję do poznawania i zgłębiania historii.

KONSPEKT LEKCJI HISTORII
„ŚLĄSK – JEGO MIEJSCE W EUROPIE.”

Część informacyjna:

- a) Temat lekcji: „Śląsk – jego miejsce w Europie.”
- b) Klasa: 6 Szkoły Podstawowej
- c) Czas pracy: 3 lekcje (po 45 minut)
- d) Cele:

Ogólne:

- Zapoznanie uczniów z procesem kształtowania się przynależności państwowej Śląska do:
 - Polski i Czech od X do XVI wieku
 - Austrii od XVI do XX wieku
 - Niemiec od XVIII do XXI wieku
 - Polski i Czech od XX do XXI wieku
- Zapoznanie uczniów z podziałem administracyjnym terenów śląskich w XXI wieku

Operacyjne:

- Uczeń wie co to jest Śląsk i jakie plemiona go utworzyły
- Uczeń wskazuje terytorium Śląska na mapie
- Uczeń wie, jakie miasto jest stolicą Śląska i wymienia największe miasta
- Uczeń zna podział Śląska
- Uczeń wymienia i opisuje symbole Śląska
- Uczeń zna najważniejsze wydarzenia w historii Śląska
- Uczeń wymienia śląskich władców
- Uczeń zna państwa, do których na przestrzeni wieków należał Śląsk

Metody nauczania:

- rozmowa nauczająca, dyskusja
- praca pod kierunkiem z mapą Polski i Śląska oraz kartami pracy.

Środki dydaktyczne:

- mapy: plemion słowiańskich w X w., Śląska, Polski, Europy

- rebus (załącznik nr 1)
- herby i flagi Śląska (załącznik nr 2)
- karty pracy (załącznik nr 3)

Forma nauczania:

- frontalna

Typ:

- Lekcje wprowadzające nowy materiał
- Lekcja powtórzeniowa

LEKCJA 1.

LEKCJA WPROWADZAJĄCA NOWY TEMAT „ŚLĄSK – JEGO MIEJSCE W EUROPIE” CZ.1.				
Lp.	Czynności nauczyciela	Czynności ucznia	Czas	Środki dydaktyczne/ Uwagi
1.	Czynności organizacyjno-porządkowe: - powitanie uczniów - sprawdzenie obecności - sprawdzenie zadania domowego	Uczniowie: - witają się z nauczycielem - potwierdzają swoją obecność - pokazują odrobione zadanie domowe	5 min	
2.	Wprowadzenie do tematu lekcji. Przedstawienie rebusu z tematem lekcji	Uczniowie rozwiązują rebus.	5 min	Rebus – załącznik nr 1.
3.	Zapisanie tematu lekcji: „Śląsk – jego miejsce w Europie.”	Uczniowie zapisują temat lekcji w zeszytach	2 min	
4.	Przedstawienie uczniom mapy plemion słowiańskich w X	Uczniowie sporządzają notatki, analizują mapę.	10 min	Mapa plemion słowiańskich

	wieku w Europie i opisanie, jakie plemiona tworzyły ówczesny Śląsk.			w X wieku
5.	Prezentacja zbioru map przedstawiających zmiany przynależności państwowej terytorium Śląska na przestrzeni wieków. Porównanie granic Śląska na różnych mapach. Zadawanie pytań przez nauczyciela dot. państw, do których przynależał Śląsk.	Uczniowie w skupieniu oglądają i analizują mapy. Uczniowie sporządzają notatki w zeszytach. Uczniowie odpowiadają na pytania.	10 min	Zbiór map. Mapa plemion słowiańskich, mapa Polski i Europy
6.	Zapoznanie uczniów ze stolicą Śląska i największymi miastami znajdującymi się na jego terytorium.	Uczniowie sporządzają notatki w zeszytach.	5 min	
7.	Podsumowanie lekcji wprowadzającej nowy temat. Przypomnienie najważniejszych faktów związanych z przynależnością państwową terytorium Śląska oraz pytania o stolicę Śląska oraz największe miasta znajdujące się w jego terytorium (Wrocław, Katowice, Ostrawa, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Zielona Góra, Rybnik, Tychy, Wałbrzych, Opole, Chorzów)	Uczniowie słuchają w skupieniu	3 min	

LEKCJA 2.

LEKCJA WPROWADZAJĄCA NOWY TEMAT „ŚLĄSK – JEGO MIEJSCE W EUROPIE” CZ.2.				
Lp.	Czynności nauczyciela	Czynności ucznia	Czas	Środki dydaktyczne/ Uwagi
1.	Czynności organizacyjno-porządkowe: - powitanie uczniów - sprawdzenie obecności	Uczniowie: - witają się z nauczycielem - potwierdzają swoją obecność	5 min	
2.	Przypomnienie tematu lekcji, sprawdzenie zapamiętanych wiadomości z poprzedniej lekcji. Pytania: 1. Wymień stolice: a) Górnego Śląska b) Dolnego Śląska 2. Wymień 5 największych miast znajdujących się na terenie Śląska 3. Wymień państwa w granicach których na przestrzeni wieków znajdował się Śląsk	Uczniowie pisemnie odpowiadają na pytania zadawane przez nauczyciela	5 min	Kartkówka sprawdzająca wiadomości zapamiętane z poprzedniej lekcji
3.	Zapisanie tematu lekcji: „Śląsk – jego miejsce w Europie c.d.”	Uczniowie zapisują temat lekcji w zeszytach	2 min	
4.	Zapoznanie uczniów z symbolami Śląska: herby Śląska – różne dla	Uczniowie opisują prezentowane Herby Śląska, wymieniają	10 min	Herby Śląska, karty pracy z Herbami

	<p>poszczególnych regionów (Górny Śląsk, Dolny Śląsk), flagi Śląska.</p> <p>Rozdanie uczniom kart pracy z herbami do pokolorowania. (załącznik nr2)</p>	<p>region, którego dotyczy dany herb i flagi.</p> <p>Uczniowie kolorują otrzymane karty pracy i wklejają do zeszytu.</p>		<p>Śląska (Załącznik nr 2)</p>
5.	<p>Zapoznanie uczniów z najważniejszymi wydarzeniami w historii Śląska:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozbicie dzielnicowe w 1138r • Bitwa pod Legnicą • Wcielenie Czech do Państwa Habsburgów • Wojny śląskie • I Wojna Światowa • II Wojna Światowa • Charakterystyka najważniejszych śląskich władców 	<p>Uczniowie słuchają nauczyciela i wykonują notatki w zeszytach.</p>	15 min	Mapy Europy
6.	<p>Podsumowanie lekcji wprowadzającej nowy temat.</p> <p>Który książę śląski walczył pod Legnicą? W jakich okolicznościach Śląsk znalazł się w granicach Niemiec (Prus)? W jakim Państwie była Twoja miejscowość po I Wojnie Światowej? Podaj daty wybuchów Wojen śląskich (1740, 1744, 1756).</p> <p>Czas na pytania ze strony uczniów.</p>	<p>Uczniowie słuchają w skupieniu, odpowiadają na pytania nauczyciela oraz zadają pytania nauczycielowi.</p>	8 min	

LEKCJA 3.

LEKCJA POWTÓRZENIOWA „ŚLĄSK – JEGO MIEJSCE W EUROPIE”				
Lp.	Czynności nauczyciela	Czynności ucznia	Czas	Środki dydaktyczne/ Uwagi
1.	Czynności organizacyjno-porządkowe: - powitanie uczniów - sprawdzenie obecności - rozdanie kartkówek	Uczniowie: - witają się z nauczycielem - potwierdzają swoją obecność	5 min	
3.	Zapisanie tematu lekcji: „Powtórzenie i utrwalenie wiadomości”	Uczniowie zapisują temat lekcji w zeszytach	2 min	
4.	Rozdanie uczniom kart pracy (załącznik nr 3) i omówienie zasad pracy z kartą.	Uczniowie wypełniają karty pracy.	20 min	Karty pracy. (załącznik nr 3)
5.	Omówienie kart pracy. Wspólne poprawienie błędów.	Uczniowie poprawiają błędy.	10 min	Karty pracy.
6.	Czas na pytania od uczniów. Podsumowanie lekcji przez nauczyciela – zwrócenie uwagi uczniów na najważniejsze daty i wydarzenia dotyczące historii Śląska oraz skutki tych wydarzeń.	Uczniowie słuchają w skupieniu. Uczniowie zadają pytania nauczycielowi.	8 min	

PLAN WYCIECZKI DO MUZEUM POWSTAŃ ŚLĄSKICH

Uczestnicy: uczniowie 6 klasy szkoły podstawowej

Czas trwania wycieczki: 5 h lekcyjnych

Liczba opiekunów: 2 opiekunów

Liczba uczestników: 25 osób (jedna klasa szkoły podstawowej)

Główne cele wycieczki:

- Zapoznanie uczniów z historią Powstań Śląskich
- Zapoznanie uczniów z wyposażeniem powstańców śląskich i grenzschutzu
- Zapoznanie uczniów z codziennym życiem ludności w śląskich miastach na początku XX wieku

Zwiedzane obiekty – informacja:

Muzeum Powstań Śląskich –znajduje się w Świętochłowicach w dawnym budynku komendy Policji, który spłonął w sylwestrową noc z 1999r na 2000r. Przez kilkanaście lat budynek niszczał oczekując na remont. W 2013 roku rozpoczęły się prace mające na celu odbudowanie obiektu i przywrócenie mu jego pierwotnego wyglądu. W październiku 2014 roku muzeum zostało otwarte dla zwiedzających. W budynku znajdują się 4 kondygnacje, a na każdej z nich oprócz tradycyjnych ekspozycji, znajdują się również nowoczesne, multimedialne ekspozycje.

Wystawa – motywem przewodnim ekspozycji są powstania śląskie, o których zwiedzający dowiadują się podczas prezentacji filmowych podzielonych na 6 części, a każda z tych części prezentowana jest w innym pomieszczeniu. Wszystkie części łączy w jeden element postać narratora (Zbigniew Stryj), który opisuje i przedstawia zwiedzającym najważniejsze wiadomości. Zwiedzający mogą również oglądać dodatkowe materiały, często w multimedialnej postaci, które prezentują m.in. różnego rodzaju mapy, fotografie, prezentacje interaktywne przedstawiające reprodukcje dokumentów, wspomnienia różnych osób, biografie czy interaktywne zabawy pozwalające utrwalić wiedzę.

Film – Zwiedzanie muzeum rozpoczyna się od prezentacji filmu pt. „Franek”. Jest to opowieść o chłopcu, który dorasta w okresie Powstań Śląskich. Film ukazuje jak społeczeństwo Górnego Śląska, pomimo zróżnicowania kulturowego oraz językowego doskonale żyje obok siebie. Wszystko zmienia się w momencie kiedy trzeba decydować o przynależności terytorialnej ich małej ojczyzny. Film ten doskonale ukazuje charakterystykę etniczną w tamtym okresie i pokazuje widzom że historia nie jest czarno-biała.

Lekcja muzealna „Propaganda w okresie plebiscytu” – Lekcja ma na celu uświadomienie uczniom jak dużą rolę w okresie plebiscytu odegrała propaganda sięgająca w każdą dziedzinę życia kulturalnego ówczesnych mieszkańców. Do dyspozycji uczniów oddane zostaną kopie plakatów propagandowych oraz gazet namawiające niezdecydowaną część mieszkańców do oddania głosu za Polskę lub Niemcy. Pracownik muzeum opowiada również o tym, jak propaganda wkroczyła min. do teatrów oraz kin.

Tramwaj – Jest to zabytkowy człon tramwaju z okresu plebiscytowego w którym każdy pasażer jest świadkiem podróży po historycznych miejscach Górnego Śląska. Za szybą tramwaju znajduje się ekran multimedialny wraz z możliwymi odpowiedziami. Zadaniem pasażerów jest zaznaczenie jakie miasto z okresu Powstań Śląskich prezentuje dane zdjęcie.

Program wycieczki:

1. Godzina 8:00 – zbiórka przed szkołą, sprawdzenie obecności
2. Godzina 8:05-8:30 – przejazd do Muzeum Powstań Śląskich
3. Godzina 8:45 – projekcja filmu
4. Godzina 9:00 – zwiedzanie ekspozycji muzealnych
5. Godzina 10:00 – lekcja muzealna n.t walki o polski Śląsk w latach 1919 - 1921
6. Godzina 10:45 – przerwa śniadaniowa
7. Godzina 11:00 – przejazd wirtualnym tramwajem po śląskich miastach
8. Godzina 11:20 – czas na pamiątkowe zdjęcia
9. Godzina 11:45 – zbiórka przed budynkiem muzeum
10. Godzina 11:50 – 12:15 – powrót do szkoły

Potrzebne dokumenty:

- zezwolenia od rodziców
- karta wycieczki podpisana przez dyrekcję szkoły
- lista uczniów biorących udział w wycieczce
- regulamin wycieczki
- kosztorys
- oświadczenia opiekunów
- aktualne ubezpieczenie uczniów
- protokół wypadkowy

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1. Rebus

Pod rysunkami skryły się litery. Rozszyfruj hasło, wpisując odpowiednie litery w puste pola.

							
J	I	O	Ś	U	G	Ą	W

							
S	L	R	E	C	K	M	P

					-				

Hasło:.....

Załącznik nr 2.

Herby Śląska

Flagi Śląska

Flaga Śląska

Flaga Górnośląska

Załącznik nr 3. Karty pracy

1. Podkreśl te plemiona, z których wywodzą się dzisiejsi Ślązacy

Pomorzanie

Polanie

Dziadoszanie

Opolanie

Mazowszanie

Lędzianie

Goplanie

Ślężanie

Kaszubi

2. Zaznacz na poniższej mapie kolorem czarnym obszar Górnego Śląska oraz kolorem czerwonym obszar Dolnego Śląska. Zaznacz i podpisz stolice każdego z nich.

3. Który książę otrzymał dzielnicę śląską w 1138r?

.....

4. Wymień województwa w Polsce w granicach których leży Śląsk

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

5. Wybierz właściwą odpowiedź.

Bitwa pod Legnicą

Bitwa pod Legnicą miała miejsce w *1138r/ 1183r/1241r*. Była to bitwa, w której naprzeciw siebie stanęły wojska śląskie oraz *szwedzkie/mongolskie/włoskie*. Wojskami śląskimi dowodził *Mieszko I/ Bolesław Krzywousty/ Henryk II Pobożny*. Jego matką była *święta Jadwiga/ święta Kinga/ święta Barbara*, patronka Śląska. Wojska śląskie poniosły klęskę, a dowodzący nimi książę zginął, wskutek czego państwo *polskie/ Henryków śląskich/ czeskie* rozpadło się.

6. Połącz wydarzenia z odpowiednimi datami

Rozbicie dzielnicowe
Plebiscyt na Górnym Śląsku
I Wojna Śląska
II Wojna Śląska
III Wojna Śląska
Bitwa pod Legnicą
Pokój w Namysłowie
Zniesienie autonomii śląskiej

1744
1945
1740
1348
1138
1756
1921
1241

7. Podaj przyczyny i skutki Powstań Śląskich:

Przyczyny:

- 1.....
- 2.....
- 3.....

Skutki:

- 1.....
- 2.....
- 3.....

8. Wymień przynajmniej 3 miasta, które przypadły Polsce po III powstaniu (1921r.).

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....